O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O‘zMTDP

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 2000 йил, 22 феврал | 4 (221)- сон

Эркин шахс маънавияти

«СИЁСИЙ ПАРТИЯГА ЖИДДИЙ МАФКУРАВИЙ АСОС ЗАРУР...»

Олий Мажлисимизда сиёсий партияларнинг фракцияларининг тузилиши ва рўйхатдан ўтиши тўғрисида муҳокама боракан, миллий ғоя, миллий мафкура, партиялар фаолиятининг ўзига хосликлари, масалаларга ёндашиш ва ҳал қилишда мусобақа, қолаверса, рақобат руҳининг мавжуд бўлиши устида қизғин фикр ўртага ташланди. Булар сиёсий партиялар фаолиятига, уларнинг давлат ва жамият ҳаётидаги ўрнига янгича назар билан қарашни тақозо қилади. Бугун Миллий тикланиш демократик партияси етакчиларининг шу борадаги ўй-мулоҳазалари билан танишасиз.

Новдалар кўнглига пайваста кўнгил
Заминга энг холис, оппоқ тилаклим.
Куйдай енгил қўниб ўтирган қушиқ
Баҳор соғинчида митти юраклим.

ЎЗБЕК РУҲИ

Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Биринчи сессияси истиқлол йилларида жамиятимизнинг баркамоллик сари дадил одимларини яна бир бора салмоқлаб кўриш имконини берди. Президент Ислом Каримовнинг сессияда қилган маърузаси чин маънода пировард мақсадимиз йўлини ёритувчи ДАСТУР бўлди. Унда бугунги ва яқин истиқболда сиёсат, давлат қурилиши ва бошқарув, иқтисодиёт, маънавият, суд-ҳуқуқ, ташқи сиёсат, мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлаш, хулласки, ҳаётимизнинг барча энг муҳим соҳаларидаги вазифаларимиз чуқур таҳлилга, тажрибалардан келиб чиқадиган назарий ва амалий хулосаларга таяниб белгилаб берилган. Маърузанинг мантиқий изчиллиги ҳар бир соҳа юзасидан аниқ вазифаларнинг алоҳида таъкидланган кетма-кетлигида яққол намоён бўлган. Аввало таъкидлаш лозимки, ушбу изчиллик Президентимизнинг тафаккур тарзи ҳамда баён услубларига хос ноёб ибрат мактаби дегим келади.

Сиёсий соҳада қайд этилган вазифалар доирасида жамиятимиз ҳаётини демократлаштиришни янада чуқурлаштириш, давлат ва жамият қурилишини эркинлаштириш, табиий равишда жамиятга хос бўлган турли манфаатлар, қарама-қарши кучлар ва ҳаракатлар ўртасидаги мувозанатни таъминлаш орқали уларни умумий мақсадимиз — бозор иқтисодиётига асосланган эркин, демократик давлат барпо этишга хизмат қилдириш масаласи бугунги кунда ўта долзарблиги билан алоҳида диққатга сазовордир. Шу борада жамиятимиз ҳаётига сингиб бораётган кўппартиявийлик муҳитини янада ҳаётийлаштириш вазифаси айни зарур пайтида таъкидланди. Яқинда бўлиб ўтган сайловлар мавжуд ва энди куч-эпкин олиб ривожланиш палласига кирган бешта партиянинг ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда қанчалик муҳим омилга айланганини намойиш қилди. Якка ҳоким коммунистлар партиясининг совет мустабид даврида фош бўлиб, миси чиққан ижтимоий ёлғонидан безиб қолган кенг омма бугун ўз манфаатларига хизмат қиладиган ҳақиқий партиялари шаклланганини ҳис қилди. Шу маънода ҳали сафларида аъзолари сони 20 мингга ҳам етмаган Миллий тикланиш демокртик партиясининг вакилларидан ўн нафари мамлакатимиз парламентига аъзо бўлиб сайланганини биз учун қувончли ва умидбахш аломатдир. Энг муҳими, тараққиёт йўлида халқимизга халол хизмат қилишдир.

Президентмиз маърузаларида қўйилган маънавият соҳасидаги вазифалар табиатан менга яқин. Ўйлайманки, қандай даражада бўлмасин жамиятимиз тараққиётига ўзида маънавий масъулият сезувчи ҳар бир фуқарони бу вазифалар бефарқ қолдириши мумкин эмас. Аввало, бу соҳадаги долзарб вазифалар истиқлол туфайли бошланган миллий қадриятларимизни тиклаш, ўзлигимизни англаш, миллий ғоя ва мафкурани шакллантириш, динимизнинг маънавий ҳаётимиздаги ўрнини ва ҳурматини тиклаш каби жараёнларни янада чуқурлаштиришдан иборат, деб таъкидланган.

Бу вазифаларни бажариш серқирра фаолият майдони эканлиги ҳеч кимга сир эмас. Муҳими шундаки, маънавият соҳасидан жамиятнинг бирорта аъзоси истисно эмас. Бу соҳа ёшга ҳам, қарига ҳам, эркагу аёлга ва бошқаларга мансубликдан қатъий назар барчага баробардир. Энг муҳими, иймон-эътиқодда, Ватанимизга, истиқлолимизга садоқат ва фидойиликда барқарор аждодларимиз меросидан баҳраманд замонавий тафаккурга эга бўлган комил инсонни тарбиялашдир. Хўш, «Ватанимиз равнақи, халқ манфаати барчамизга бирдек муқаддас бўлиши» учун нималар қилмоғимиз лозим. Бу саволга ҳам мазкур маърузада етти банддан иборат жавоб мавжуд. Булар комил инсон тарбияси, соғлом миллий ифтихор, граждантлик туйғуси, умумий мақсадимиз — тараққиёт йўлида турли фикрларнинг оқилона мувозанатига эришиш, маънавий пок руҳ билан динимизни эъзозлаш, оилада ва жамиятда аёл қадрини баланд тутиш, ҳар томонлама баркамол соғлом авлодни етиштириб, уларнинг қўлига мамлакатимизнинг келажагини ишонч билан топшириш, кадрлар тайёрлашни жаҳон андозалари даражасига етказиш, миллат ва элатларнинг тенг равнақи, тотувлигини асраб авайлаш, ўзбекона андиша, ўзаро ҳурмат, улуғларни авайлаш, ёшларга иззат, болаларга ғамхўрлик, ўзга миллат ва элатларга анъанавий бағрикенг муносабат — буларнинг ҳаммаси яхлит маънода жамиятимизнинг маънавий қиёфаси демакдир.

Маърузада халқимизнинг минг йиллик тарихини ўрганишга даъват яна бир бор жаранглади. Бу масала Президентимиз фаолиятининг ажралмас қиррасига айланганини бежиз эмас. Гап шундаки, маънавий баркамолликни халқнинг тарихий тафаккурисиз тасаввур этиш қийин.

Тарихини билган халқ ўзлигини англаб етади. Ўзбек халқининг тарихий тафаккури уйғонди. Бугун ўзбек ўзининг эзгуликка қаратилган урф-одатларининг, яратувчилик руҳининг илдизларини муқаддас китоб Авестадан топмокда. Ислом дини орқали янада юксак поғоналарга эришган ўзбек маънавияти дунё халқларига ибрат бўлмокда. Жаҳонда Ўзбекистонни бир кўришни, ўзбеклар билан мулоқот қилишни орзу қилмайдиган ўзини билган бирор халқ вакили бормикин.

Ўзбек маънавий дунёси заминида аждодларимизнинг минг йиллардан сув ичган буюк мероси бор. Бунда Зардушт руҳи эзгуликка чорлаб турибди. Бу тупроқда будда руҳининг куртаклари ҳам туп қўйган, Моний Нури ҳақиқати ёйилган вақтлар бўлган. Бу тупроқни ёвлардан ҳимоя қилиб ўз қони билан муқаддас қилган не-не зотлар руҳи ўзбек халқи қалбида, онги, шуурида мужассам. Жаҳон фани, маданияти ва маънавиятига мислсиз ҳисса қўшган қанча-қанча аллома зотларнинг руҳи бугун ўзбек фарзандларининг келажакка интилган йўлини ёритиб турибди. Бу қадар буюк ва залворли тарихимизга, маънавий меросимизга лойиқ, бўлиш эса ўта масъул вазифадир.

Мирсодиқ ИСҲОҚОВ,
ЎзРФА Тарих институтининг директори, тарих фанлари доктори.

«УРУШ БЎЛМАС ДУНЁ»

Дунёмиз алал-оқибат инглиз олими Жон Бернал ёзган «Уруш бўлмас дунё» деб аталмиш китобдаги идеяларни рўёбга чиқариш йўлидан бормоқда: «Ҳозирги дунёда ўзгаларнинг ерларини босиб олиш йўли билан эмас, балки фан ва техника ютуқларини қўллаш йўли билан ҳар бир мамлакатда фаровонлик, маъмурчилик вужудга келтириш мумкин». У мана шу ҳақиқатни ўзининг каттагина китобида ҳар томонлама исбот қилиб берганди.

Олимнинг шу китоби босилаётган пайтларда Ироқда революция содир бўлиб, подшо ҳукмронлигига чек қўйилганди. Ўшанда шўрлик олим суюниб, тайёр китобига сўз қўшган ва «Бундан буён нефт захиралари ва уни қазиб олиш бўйича дунёда олдинги ўринлардан бирини эгаллаб турган Ироқ мамлакатининг бойлиги подшо оиласи аъзоларининг манфаатларига эмас, балки халқ манфаатларига хизмат қилади», деганди.

Аммо кейинчалик Ироқда давлат тепасига чиқиб олган Саддом Ҳусайн босар-тусарини билмай қутуриб, кўп ўтмай – 1980 йилда Эрондан территория даъво қилиб, уруш бошлади ва бу уруш саккиз йил давом қилди-я. Ниҳоят бундан муддаосиға эришолмаган аламда Саддом 1990 йилда қўшни Кувайт ерини босиб олмоқчи бўлди. Шунда планетамизнинг ақл-идрок соҳиблари узил-кесил қатъий бир фикрга келдилар: «Бундан буён тоабад «инсоният бешиги»да, яъни Еримизда бир миллат, халқнинг бошқа бир миллат, халқ устидан зўравонлигига йўл қўйиш мумкин эмас», дедилар. Шундай қилиб, пировард оқибатда ана шу босқинчиликка барҳам берилди, бу уруш инсоният тарихида баайни бир кифтоб – «сув айирувчи тепалик» бўлиб қолди.

1999 йилга келгандаям шундайин телба-тескари бир ҳукмрон чиқиб қолди: Югославия президенти Милошевич ўз мамлакатининг Косово деб аталмиш бутун бир вилоятидаги қарийб бир миллион нуфусли албан халқини туғилиб ўсган жойларидан урйиқит қилиб қувиб чиқариб, ўзи мансуб серб миллатини у ерларга яйратмоқчи бўлди. Лекин бу сафар ҳам ақл-идрок тантана қилди: НАТО блокининг зўри билан Милошевич «думини қисишга» мажбур бўлди. Аммо унинг шу қилгуликлари Югославия халқи гарданига ўнлаб миллиард долларли зиён-захмат бўлиб тушди.

Ҳолбуки одамлар, деб ёзилади китобда, ўзларининг кундалик ҳаётларида илм-фаннинг юзлаб йўллар билан меҳнатни енгиллаштириш ва ҳаёт қувончларини кўпайтириш қобилиятларига ишонч ҳосил қилмоқдалар; уруш, очлик

Давоми 2-бетда

МИЛЛИЙ ҒОЯ УЧУН ИШЛАШ МАСЪУЛИЯТИ

Куни кеча бўлиб ўтган Олий Мажлис сессиясининг иккинчи йиғилиши юртимиздаги барча фуқаролар қатори менда ҳам жуда кучли таассурот қолдирди. Бу ўринда айниқса Президентимизнинг партиялар ҳақида айтган фикрларини, билдирган муносабатини алоҳида таъкидлаш лозим.

Президент ҳақиқат ва адолат баҳсларда, мунозараларда туғилишини айтиб, агар ҳаётимиздаги муаммолар борасида партиялар ўзаро баҳсга киришмас эканлар, жамиятда турғунлик юзага келиши, давлатимизнинг жаҳон миқёсида обрўси тушиб кетиши мумкинлиги хусусида ҳаммамизни қаттиқ огоҳ қилди.

Президентимиз партиялар фаолияти ҳақида гапирганда, Миллий тикланиш демократик партияси хусусида ҳам тўхталиб, ниҳоятда қимматли фикр-мулоҳазаларини билдирди. Бу фикр-мулоҳазаларни, маслаҳат ва йўл-йўриқларни партия ўзи учун дастуриламал қилиб олиши шубҳасиз.

Шундан келиб чиқиб кўнглимдагини баён қилсам, бугунги кунда мен бошқа партиялар ғояси моҳиятини тўла-тўкис теран билавермайман. Чунончи, буни кўпчилик ҳам дафъатан илғаб олавермаса керак. Лекин ўзим аъзо бўлган Миллий тикланиш демократик партиясининг ғояси моҳияти эса унинг номидаёқ мужассамлигини дадил айта оламан. Зеро, бу миллат қаддини тиклаш, унга бебаҳо қадриятларини англатиш, оламшумул шуҳратини қайтариш ва янги қадриятларни ҳаётга сингдириш демакдир.

Президентимиз миллий ғоя ва миллий мафкурани яратишда Миллий тикланиш партиясининг ўрни ва масъулиятига алоҳида урғу берди ва бу бизнинг партиямиз зиммасида эканлигини уқтирди. Бу Миллий тикланиш партиясига нисбатан билдирилган ғоят катта ишонч ва, қолаверса, шарафли масъулиятдир.

Мен партиямизга бу борада чиндан ҳам пешқадамлик ва ташаббускорлик тилайман, жамиятимиздаги муаммоларни ҳал этиш жабҳасида эса ўктам ва фидойиларча фаолият кўрсатишига умид қиламан.

Мирпўлат МИРЗО

ИШОНЧ КУЧИ

Президентимиз Олий Мажлис сессиясидаги маъруза ва чиқишларида Миллий тикланиш партиясининг ўз ғояси билан халқ ичига кириб бориши зарурлигини алоҳида таъкидлаб ўтди. Миллий тикланиш партиямиз ажралиб турадиган, ўзига хос тарзда шакллантирилган платформасига эгадир. Албатта, миллий ғоя ҳозирги кунларда партия ишида бирламчи аҳамият касб этади. Чунки ғоя жуда катта кучга эгадир. Партиямиз ўз олдига қўйган катта мақсадларни амалга оширишда дастурнинг амалий йўналиши билан халқнинг тафаккур оламига кириб бориши, унда ўз ўрнини эгаллаши керак.

Кенг жамоатчилик, жумладан, ёшлар орасида замон ва жамиятнинг энг муҳим масалалари таклиф этилаётган етти йўналиш моҳиятини очувчи баҳс-мунозаралар, тадбирлар, учрашувлар ўтказиш ғоятда муҳимдир. Партия ўз сафларини мафкуравий чиқишлари, тарғиботлари билангина эмас, балки ташаббускорлиги, эл-юрт манфаатларини кўзлаб иш юритиши миллий истиқлол, миллий ўзликни англаш ғояларини изчил сингдириши, ҳуқуқий демократик давлат барпо этишда турли демократик институтлар билан яқиндан ҳамкорлик қилиб тўлдириб боради. Партия ўз ғояларининг бирлаштирувчи кучини қанча ёрқин намоён этса, шунча яхши. Адабиёт ва санъатнинг сеҳрли кучидан сиёсий ишимизда фойдалансак, мақсадга мувофиқ бўлади.

Миллий ғоя ҳар томонлама олижаноб ва гўзал бўлиши мумкин. Лекин шу ғояни амалга оширувчи куч нимада? Миллий ғояларимиз орқали пировард мақсадга халқни ишонтириш, унга ишонч кўзи билан қарашни шакллантириш катта аҳамият касб этади.

Ҳар бир фидоий инсон кунларимизни юракдан ҳис этиб, яшасайди дейман. Чунки ҳар қандай сиёсий ишнинг муваффақияти одамларнинг муносабатига боғлиқ. Президент И. А. Каримовнинг партия фракциялари ҳақидаги фикрлари партия фаолларини ижодий ташаббускорлик билан иш олиб боришга даъват этади.

Ортиқали ҚОЗОҚОВ,
ЎзМТДП Марказий Кенгаши аъзоси

КЎЗЛАРИНГДА ИЛҲОМ, ҚИЗГИНА...

... СОҒЛОМ АВЛОД. Иккигина сўз бирлигидан иборат бўлган бу жумла ўзининг теран маъноси билан юртимизда улкан бурилиш нуқтасини ясаяжак.

Бунинг боиси аён, албатта. Юрт истиқлолидан сўнг таваллуд топган ёш авлод улғайиш, уйғониш ёшига етди. Сохталик ва ғуборлардан холи ҳаётнинг табиий имкониятларидан баҳра олаётган бу авлодга қаратилаётган эътибор, шубҳасиз, тараққиётимиз гарови десак муболаға бўлмас.

Дилдора Тожиева пойтахтимизнинг Қорасув даҳасида истиқомат қиладиган Манзура ва Зафар Шералиевларнинг ширин, жажжи қизи. Ҳали уч ёшга тўлмаган бу қизалоқ ниҳоятда шўх бўлиш билан бирга тенгдошлари ичида қобилиятлилиги билан ажралиб туради.

Унинг ёддан айтган шеърларини эшитиб, у чизган «суратлар галерея»сини томоша қилар эканман, санъатимиз осмонида яна бир юлдуз порлаётгандай кўнглим яшнади.

Йироқ юрсин
сендан ёмонлик,
Миттигина
Ўзбекистоним.

Шавкат АЛИ

Бугуннинг саволлари

УЯНГ ФАЙЗЛИМИ, ИНСОН?

Ўқитувчи бўлганим учун ҳар куни ота-оналар билан учрашишга, фарзандларининг хулқ-атворидан бохабар қилишимга тўғри келади.

Ота-она борки, фарзанди учун жон фидо қилади. Жигарбандига барча нарсани муҳайё этади. Бу табиий зарурат. Аммо баъзи ота-оналарни кўриб беихтиёр «тавба» дейсан. Боласи қандай ўқияпти, нималар билан шуғулланяпти — хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Йиллаб мактаб остонасига қадам қўймаган ота-оналар бор. Савол туғилади: улар фарзандлари учун нима қилаяптилар? Нега ўз боласининг эртасини ўйламайдилар. Ёки қорни тўқ, усти бут бўлса, ота-онанинг вазифаси тугайдими?

Мен ҳали ёш ўқитувчиман. Бундай ота-оналар бетига қараб қаттиқ-қурум гапира олмайман. Лекин истардимки, улар болаларининг нафақат кийинишию яхши ейишини, балки одобини, билимини ҳам назарда назоратда тутсалар. Токи улар одамларга эзгулик улашса деб орзу қиламан. Афсуски, сўнгги пайтларда кўпчилик оналар қизларининг кийиниш одобларига бепарво бўлмоқдалар. Ҳозир Оврўпо модалари урф бўлиб, тиззадан юқори кийиниш одатга кирди. Ахир қиш кунларида қиз боланинг шундай кийиниб юриши нафақат хунук кўринади, балки соғлиғи учун ҳам зарардир. Транспортларда уларнинг ўтиришини кўриб уяласан киши...

Буям майли... Папирос чекиш, ичкилик ичиш қайси аёлга хос қилиқ? Оғзидан папирос, ароқ ҳиди келган аёлни аёл дейиш мумкинми? Ичгандан сўнг унда андиша, ҳаё бўладими? Онасини ичганини, чекканини кўрган боладан нимани кутиш мумкин?

Жамият равнақи ҳар бир инсоннинг ўз-ўзини идора қила билиши, бурчни ҳис этиши, ота-онаси вазифасини адо этиши билан боғлиқ.

«Қуш уясида кўрганини қилади» дейди халқимиз. Хўш, шундай экан, уямиз — оиламизда аҳвол қандай? Бирон марта ўзимизга шу саволни бериб, ижобий жавоб олганмизми? Бермаган бўлсак, савол берайлик: Уянг файзлими, инсон?!

Ситорахон РАҲМОНБЕКОВА,
Тошкентдаги 140-мактаб ўқитувчиси

КУТИЛМАГАН ФИКРЛАР

Сиёсатда сизнинг қандай ўйнаётганлигингиз унчалар муҳим эмас, ундан ҳам муҳимроғи ҳисобини ким олиб бораётгани.

Номаълум сиёсатдон

Сиёсатда мангулик йигирма йилдан ортиқ чўзилмайди.

Эдгар Фор

Эркаклар ва ҳукуматлар ҳеч қачон ўз хатоларини бўйнига олмасликлари керак.

Оноре де Балзак

Сиёсат грамматикага ўхшайди. Ҳамма йўл қўйдиган хато қоидага айлантирилади.

Андре Малро

Азиз муштарий!

Мухлислар қизиқиши, ихлос, муҳаббати «Миллий тикланиш» учун сув-ҳаводек зарур!

Ҳозирда мухлис мадади бўлмаса, газетанинг мунтазам чиқиши амри маҳол. Шундай қилиб...

Газетамизга кейинги ойлар учун обуна давом этмоқда!

Сиз исталган почта, алоқа бўлимига мурожаат қилиб, «МТ»га обуна бўлишингиз мумкин.

Нашр кўрсаткичимиз: 158.

XXI асрда мамлакатимизнинг жаҳондаги энг илғор мамлакатлар қаторидан муносиб ўрин олиши фан-техника келажагига ҳам чамбарчас боғлиқ. «МТ» газетасининг жорий йилдаги иккинчи сонида эълон қилинган диссертациянинг ёзилиши ва ёқланиши ҳақидаги мулоҳазалар зиёли ўқувчиларни фикрлашга чорлайди. Мен ҳам ушбу масала хусусидаги фикр-мулоҳазаларимни билдиришни лозим топдим. Диссертацияни ёзиш ва ёқлаш кўп вақт талаб қилиши боис истеъдод ва лаёқат соҳиблари бўлган ўқитувчилар ва илмий ходимларга диссертация ёқламаса ҳам доцент ёки профессор унвонини бериш ҳақидаги масалага тўхталадиган бўлсак, диссертация ёқламасдан туриб берилган доцент ёки профессор унвони кишига бамисоли тўлиқ қайнамаган таомни эслатади. Чунки диссертация ёқлаш илмий жиҳатдан фикрлаш демакдир. Кўпчиликда ана шу хусусият етишмайди. Лекин матбуотда илмий характерга эга бўлган кўплаб мақолалар эълон қилган мутахассисга доцент унвони берилиши мумкин деб ҳисоблайман. Энг камида 3 та йирик илмий мақола тўрт-беш нафар мутахассис томонидан тақриз қилиниши ва илмий кенгашда муҳокамадан ўтиши лозим. Унвон берилишида мақолаларнинг сонига эмас, балки сифатига эътиборни қаратиш керак, деб ўйлайман. Бунда бўлажак доцентнинг ёши ҳам эътиборга олиниши шарт. Бундай доцентлар камида 35 ёшни тўлдирган бўлиши керак, чунки 35 ёшгача диссертация ёқлаш анча осонроқдир. Докторлик диссертациясини ёқлаш мураккаб жараён, муаллиф уни тайёрлашда фақат танланган мавзу доирасидагина эмас, балки бу мавзу билан боғлиқ муаммолар бўйича ҳам фикр юрита олиши, кашфиёти эса фанда янгилик бўлиши ва имкон қадар ишлаб чиқаришга жорий қилиниши натижасида қандай самаралар бериши узил-кесил исботланиши лозим. Шу каби сабабларни инобатга олиб, профессор унвонини фақат докторлик диссертацияси ёқланиб тасдиқ қилингандан кейин берилса, мақсадга мувофиқ деб ўйлайман. Шунингдек, узоқ йиллар давомида ўзининг таклифлари ва кашфиётлари билан танилган, 30—40 илмий мақола эълон қилиб, бу мақолалар ўзининг ҳиссаси жиҳатидан докторлик диссертацияси талабларига жавоб берса, ёш жиҳатидан 40дан ошган бу олимга мақолаларнинг шарҳини ёқлашга рухсат бериш мумкин. Шундан кейин профессор унвонини олса, ярашади.

Ҳар бир диссертациянинг эксперт комиссиясидан ўтиши— тўғри тадбир. Ҳозир диссертация эксперт комиссиясига тақдим этилгунча 2 та докторлик диссертацияси эса 5 тадан семинардан , ўтади. Менимча, энди номзодлик диссертациясининг 2та семинарда муҳокама қилинишини бекор қилиш лозим, чунки диссертация шусиз ҳам тегишли ихтисосдаги вазирликка юборилади. ва 2та оппонент томонидан кўриб чиқилади. Бундан ташқари, афтореферат бўйича келган хулосалар ҳам ҳисобга олинади. Шуларни инобатга олиб, диссертацияни семинардан ўтказишни тўхтатиш бошқа босқичларни эса сақлаб қолиш мақсадга мувофиқдир.

МОШХЎРДАНИ НИМА МАЗАЛИ ҚИЛАДИ?

Диссертация: ёзилиш ва ёқланиши ҳақида мулоҳазалар

Энди докторлик диссертациясини ёқлашга тўхталсак, унинг бошқа илмий муассаса ёки олийгоҳларда 5 маротаба семинардан ўтказилиши ортиқча ташвиш. Биринчидан, 5 та семинардан ўтгунча диссертация ёқлаш жуда чўзилиб кетади. Иккинчидан, бирорта семинар бошқа шаҳардаги олийгоҳга ўтиши лозим бўлса унга (масалан, Самарқандга) бир неча маротаба бориб келишга тўғри келади. Шу сабабли докторлик диссертациясини 2та семинардан ўтказиш кифоя. Энди диссертацияни китоб ҳолида нашр қилиб, ёқлаш ҳақидаги фикрга келганда, бу усулни докторлик диссертациясига нисбатан қўллаш мумкин, деб ўйлайман. Бунда диссертацияни бир неча нусхада илмий кенгашга топширишга ҳожат қолмайди ва муҳокамада кўпчилик манфаатдор илмий ходимлар иштирок этади. Диссертация ёқлашни оммалаштириш учун мақолаларда кўрсатилгандек, бир ой олдин газетада эълон берилиши мақсадга мувофиқдир. Бунда манфаатдор мутахассислар китоб билан танишиб чиқиб, унга нисбатан фикрларини тайёрлаш имкониятига эга бўладилар. Бундан ташқари ихтисосликка доир журналларда диссертация ёзиш учун тавсия қилинадиган мавзулар вақти-вақти билан эълон қилиниб, турилса, бир-бирини такрорлаш ҳолатлари содир бўлмайди.

Хуллас, ҳар бир диссертацияга баҳо беришда унинг илмийлиги, янгилиги, амалий ва назарий аҳамияти, ишлаб чиқаришга татбиқ қилиниши каби мезонларга амал қилиш лозим.

Ҳикмат СОБИРОВ,
иқтисод фанлари доктори, профессор

ҚАЙДАСАН, САРВАРИМ?

Адабий жараён ва мубоҳасаларда бир-бирига зид бўлган икки ҳолни кузатганмисиз? Биринчиси, адабиёт ўладими, деган хавотирли савол атрофидаги баҳслар; иккинчиси, ҳар бир муаллифнинг «мен зўр асар ёздим» деган зоҳирий даъвоси ёки ғурури, гоҳида мақтанчоқлиги...

Ҳозир мен бунинг иккаласига ҳам анчайин шубҳа билан қарайдиган бўлганман. Назаримда адабиёт ҳам ўлмайдигандай, зўр асар ҳам ёзилмаётгандай. Каминани нигилист ёки максималист деб айбламаслигингизни сўрардим. Адабиёт омма орасидаги мавқеини тушириб қўйди ва бу жараён давом этяпти. Унинг аввалги ашрафлигини турли тадбирлар биланмас, фақат зўр асарлар ёзиш билан кўтариш мумкин!

Кўп йиллардан бери интиқлик билан бир мўътабар ташрифни кутаман, аммо орзуларим сароб бўлиб қоляпти.

Эътибор берганмисиз: XV асрда адабиёт таассубчилик ва ҳамду санога берилган пайтда Алишер Навоий майдонга чиқди, адабиётни акбарликка кўтарди, ўнлаб аҳли калам унинг ортидан эргашди. Балки, бу худонинг марҳаматидир. Кўп асрлар давомида Алишер Навоий адабиётимизнинг сарвари, ҳозирги ибора билан айтганда, лидери бўлиб келди.

Яқин ўтмишга қаранг. Бизда наср йўқ ҳисоби эди, унга нописандлик билан қараларди. Шунда Абдулла Қодирий ташриф буюрди ва унга эргашишди. Беҳбудий эса драматургиямизга ҳам, публицистикамизга асос солди.

Ҳатто шўролар пайтида ҳам — шеърият маълум даражада сиёсий мадҳиябозликка айланган бир пайтда Абдулла Орипов поэзия байроғини баланд кўтариб, бу борада сарварлик қилди.

Назаримда яна худди шундай йўлчи юлдуз пайдо бўлиб, адабиётни мушарраф нуқталарга кўтарадигандай. Зеро, тарихий жараённинг ўзи шуни тақозо қилади: ахир буёғи, шукур, мустақиллик!

Шахсий микротадқиқотдан кейин шундай хулосага келганман: ҳозир китобни ТВ, радио, компютери бўлмаган ёки ёлғиз одамлар: қоровуллар, асаларичилар, туристлар, беморлар, нафақахўрлар ўқишади. Ўсмирлар ҳам мустасно эмас, аммо уларнинг орасида ҳақиқий китобхон бўлиб қолаётганлар оз.

Ўзим сўнгги йилларда не-не азиятларда икки китобдан иборат «Буни ҳаёт дебдилар» романимни чоп эттирдим. Дўсту ошноларга тавозе ва хушомадгўйлик ила дастхатлар битиб бердим. Аммо уларнинг аксари дастхатдан нарисини ўқишмади. Ўксиб кетасан киши. Уйимга гоҳида қўшни қишлоқлардан ҳам ўқитувчилар, врачлар «Шайтанат»ни дараклаб келишади. Китобимни сўрашмайди, фақат бир вақтлар «Мен редакцияданман» деган яхши асар ёзганимни эслаб қўйишади.

Дарвоқе «Шайтанат» ҳақида. Сўнгги ўн йиллар давомида бу китобдай талашиб-тортишиб ўқиладиган асар бўлмади, чамамда. Адабий танқидчилигимиз бунинг сабабларини тадқиқ қилиб беради, деган умидларим ҳам чиппакка чиқди. Ва тағин бир парадокс (таъбир жоиз бўлса) ҳақида: одатда китобхон ўзга бир асарни иштаҳа билан ўқийди, адабий жамоатчилик, матбуот эса ўзга асарни мақтайди ва учинчи бир китоб мукофотларга сазовор бўлади.

Агар бир йилда «Шайтанат»га ўхшаш ўнтача китоб юзага келса, адабиётнинг обрўси аввалгидан ҳам ошиб кетиши аниқ. Аммо, афсуски, бундай китоб ўн йилда битта ёзиляпти.

Эй, худо! Бир йилда ўнлаб ана шундай асарлар ёзадиган ижодкордан бенасиб этма бизни! Қайда у? Эҳтимол бизнинг орамиздадир?! Балки ҳали мактабда ўқиётгандир?! Эҳтимол...

Чет мамлакатларда бўлганингизда бир ҳолатга эътибор беринг. Метро эскалаторидан

Баҳс ва орзулар

кўтарилаётган айрим кишиларнинг кўзлари ҳамон китобдан узилмайди. Дақиқа эмас, бир неча сония давомида ҳам маънавий ташналикларини қондириш пайида бўлишади улар. Бир вақлар бу тоифадаги китобхонлар қайбир бахтли ёзувчининг китобини ўқишаркин, деб, астойдил қизиқиб қолганман. Ва икки-уч бор ундан воқиф ҳам бўлганман. Асосан, детектив, фантастика, медицина, ошпазлик бўйича маслаҳатлар ва ҳоказо.

Пойабзал фабрикасининг муҳандиси дейди: «Чармдан мустаҳкам қилиб шиппаклар тикдик. Харид қилишмаяпти. Хитойдан келтирилган, бир ҳафтага ҳам чидамайдиган пойабзални эса қиммат-қирон олишади. Тўғри, улар «модни», чиройли...»

Ёки: Самарқанд ТВсига қарашли «Даракчи» газетасининг тиражи 80 минг атрофида, нархи — 100 сўм. Рост ёки ёлғонлигини билиб бўлмайдиган олди-қочди гаплар, сенсациялар, эълонлар, латифалар. Хуллас, жўн, лекин «модни» гаплар ёзилади унда.

Биз бугун кўп ҳолларда китобхонни айблашга ўтиб олдикки, бу ноўриндир. Бозор иқтисодининг талаби ҳамиша ҳам шундай қаттол бўлган. Ўша биз айблаётган харидор Хитойнинг сунъий чармдан тўқилган шиппаклари билан бирга Италиянинг ажойиб туфлиларини ҳам, «Даракчи» билан бирга «Аргументы и факты»ни ҳам олаяпти. Юқорида айтганимиздек, «Шайтанат»га ўхшаш китобларни излаб, ўқияпти.

Назаримда иллатни китобхондан, кечирасиз, харидордан эмас, ўзимиздан ҳам излаб кўришимиз керакдир. Йўқ, биз ижодкор лидер дунёга келишини кутиб ўтиришга ҳақли эмасмиз. Бу хусусда очиқроқ гаплашиб олишимиз зарур, холос.

Эҳтимол, биз «социалистик шинелимиз»ни ечолмай юргандирмиз. Буёғи иқтисодий танглик бўлганлиги сабаб, янги шинел ололмаётгандирмиз?!

Бу ерда оталар ва болалар муаммоси ҳам бордир. Биз батамом бошқа шароитда вояга етдик ва янги авлод — болаларимиз талаб, истакларидан бехабардирмиз ёки нописандлик қилаётгандирмиз! Ахир, улар куйлаётган ватинглаётган оҳанглар бизга бегонароқ бўлганидек, асарларимиз ҳам уларга ёқинқирамай қолгандир?!

Ёшликда экстремист бўлмаган, кексайганда компромиссчи (муросасоз!) бўлмаган одам нормал эмас, деб ўқигандим. Энди биз ёш авлод эмасмиз ва аллақачон шукур қилишга ўтиб олганмиз. Аслида эса, ижтимоий тараққиётнинг локомотиви қониқмаган, андак норози бўлиб турадиган курашчан авлоддир!

Майли, модомики, зўр асарлар ёзиш имкони бўлмаётган экан, саксонинчи йилларнинг охирларида чала қолган ишларимизни давом эттирайлик. Ёдингиздами: шоир ҳам, носир ҳам, адабий танқидчи ҳам маълум маънода публицистга айланганди ўшанда. Тил, табиат муҳофазаси, аёллар ва болалар соғлиги, ўқувчиларни пахтага олиб чиқиш муаммоларини якдил кўтариб чиқдик ва биз билан ҳукумат ҳам ҳисоблашадиган бўлди ўшанда. Бу муаммолар орасида чала қолганлари анчагина.

Худди шундай пайтда бир замонлар Беҳбудий асос солган «Самарқанд» газетаси (муҳаррири Т. Раҳматуллаев) бу ҳолга қарши чиқа олди.

Аммо, ёлғиз отнинг чанги ҳам, доғи ҳам чиқмайди.

Газеталаримизнинг анчайин ночор аҳволи, айрим ҳудудлардаги ишсизлик, нашавандларнинг борлиги наҳот бизни ташвишга солмайди?

Шукур, парламентда ёзувчи-депутатларимиз ҳам анчагина. Улар билан фахрланганимни эшитган таниш агроном илтимос қилиб қолгани ёдимда: «Шу танишларингизга айтинг — пахтанинг харид нархини кўтариш масаласини қўйишсин».

Агар депутат-ёзувчиларимизга керак бўлса, бошқа муаммолар бўйича ҳам талай факт ва мисоллар топиб берардим.

Зеро, фақат ижод аҳли эмас, партиялар, жумладан, «Миллий тикланиш» партиясининг аъзолари, депутатлари тилга олинган муаммоларни ечишга саъй-ҳаракат қилишса, айни муддао бўларди. Ахир, халққа хизмат қилишнинг бундан-да афзал йўли борми?!

Умр эса ўтиб кетяпти.

Мазкур масалалар ёзувчилар, «Миллий тикланиш» партияси ходимлари орасида муҳокама қилинишини жуда-жуда истардим. Спартак ўз хўжасига айтади: «Майли, мени ур, аммо гапимга қулоқ сол». Майли, мени айрим масалалар бўйича ҳамкасблар танқид қилишсин, аммо саъй-ҳаракатга бел боғлашса бўлгани.

Нусрат РАҲМАТ,
Самарқанд

«УРУШ БЎЛМАС ДУНЁ»

Боши 1-бетда

бўлиши муқаррар эмас. Бундай бўлиши у ёқда турсин, бутун дунё аҳолисининг турмуш даражасини бир авлод ҳаёти мобайнида энг қулай шарт-шароитларда бўлган мамлакатлардаги ҳозирги турмуш даражасига қадар юксалтиришдек вазифани рўёбга чиқарса бўлади, дейди олим. (Ахир, отиладиган ҳар бир ракетанинг нархи 500 хонадон учун қуриладиган уй-жой нархига баравар келади).

Илм-фаннинг ҳозирга қадароқ эришган ютуқларини қўллаш туфайли ҳосил қилиш мумкин бўлган бойликлар энг серҳосил территорияларни босиб олиш, ёки хом ашё, нефт ва кўмир манбалари устидан мутлақ ҳукмронлик қилиш натижаларида олиш мумкин бўлган жамики бойликлардан ҳам кўпроқдир. Давлатлар неча-неча асрлардан бери эришмоқчи бўлиб курашиб келган ва бугунги кунда ҳам баъзи давлатлар урушиб, қўлга киритишга уринаётган моддий бойликлар тинчлик мақсадларида шундайин куч-ғайратлар сарфлаб эришиш мумкин бўлган бойликларга нисбатан арзимас бўлиб қолади. Боз устига бу йўл билан ҳатто тезроқ эришса ҳам бўлади.

Илм-фан ҳамма учун маъмурчилик ярата олади, ғоят кўп миқдорда ядро энергиясини ҳосил қилиш туфайли барча табиий ресурслардан фойдаланиш мумкин бўлиб қолади ва ҳеч нарсадан камчилик бўлмайди.

Айни маҳалда жаҳондаги барча аҳоли тақрибан ўндан тўққизининг мумкин бўлган илмий имкониятларидан мутлақо фойдаланилмаяпти. Чунки бошланғич ва юқори типлардаги таълим кенг қўламда тарқалган эмас.

Аммо мавжуд ресурслар ва билим шу қадар кўп ва кенгки, улардан фойдаланилса, шуларнинг ўзиёқ бир авлод ҳаёти мобайнида бутун дунёни ўзгартириб юбориш учун кифоя қиларди.

1945 йил 6 августда Япониянинг Хиросима шаҳрига биринчи атом бомбаси ташланди. Узоқ давом этган урушда бу нарса дарҳол зафар қучишни билдирар, деб кутилганди. Аммо бомбанинг кулфатли таъсири ҳақида олинган хабарлар шод-хуррамлик ўрнига беқиёс даҳшат ва қўрқув ҳисларини уйғотди.

Лекин шу нарса равшан эдики, вайрон қилувчи ана шу куч унга вақтинчалик эга бўлганларнинг ўзига эртами-кечми жавоб зарбаси бўлиб тушар ва ўшанда ваҳшийлашган телбаликкина уруш бошлашга жуъат эта олган бўларди.

Уч мамлакат бир-биридан мустақил ҳолда водород бомбасини яратдики, унинг портлаш кучи биринчи атом бомбасидан 1000 карра зиёд эди.

Водород бомбаларини синаш натижаларидан маълум бўлдики, ҳар қандай жиддий уруш, ҳатто узоққа отиладиган снарядларни ишлатмаганда ҳам дунё атмосфераси, суви ва тупроғини қаттиқ зарядлаб, бирон маданий ҳаётни давом эттиришни имконсиз қилиб қўяди.

Нур касаллигидан ҳамма азият чекади. Омон қолган кишиларга, шу билан бирга уларнинг ҳаёти учун зарур бўлган ҳайвонот ва ўсимликларга шунчалар генетик зиён-захмат етказиладики, бунгача ер куррасининг тарихида ҳеч қачон шунақа аҳвол бўлмаганди.

Эндиликда кўпчиликка маълумки, битта водород бомба бир-неча миллион аҳолиси бўлган катта бир шаҳарни ер юзидан йўқ қилиб юбориши мумкин. Уёғини сўрасангиз, дунёда бор-йўғи қирқтачагина шундай шаҳар бор. Аммо уларни йўқ қилиш учун минглаб водород бомбалар тайёр қилиб қўйилган.

Радиация билан етказиладиган зиён эса жуда катта бўлиб, кенг тарқалади, дунёнинг биронта қисми ҳам омон қололмайди, радиациянинг ўзидангина ҳалок бўлганлар сони шаксиз юзлаб миллионга боради. Чунки радиактив ёғин тарқалар экан, давлат чегаралари билан ҳисоблашмайди.

Ўттиз йилдан кейин ҳам Хиросимада башарамизни кўрган ўткинчилар биздан жирканади деб чўчиб, кўчага чиқмайдиган эркак ва аёллар бор эди; бундай кишилар ҳамон лейкемия – оққонлик касалидан нобуд бўлиб турибди.

Уруш бўлмас дунёдагина инсоният тарихида биринчи марта одамларнинг билими ва меҳнатидан шу кишиларнинг эҳтиёжларини тўла-тўкис қондириш учун фойдаланиш имкониятлари очилади. Ўтмишда бундай қилиб бўлмасди.

Меҳнат қобилияти тўла сақлангани ҳолда одам ҳаёти учун бир кунда 2700 калория талаб қилинади. Ўрта ҳисобда 3000 калориядан ортиқ оладиган кишилар эса овқат кўплигидан вужудга келадиган касалликларга чалинадилар.

... Қашшоқлик ва нодонликдан келиб чиқадиган, касаллик келтирадиган ўлимни қотиллик десак, ортиқча овқатдан вужудга келадиган касаллик келтирадиган ўлимни (кишининг соғлиғига бефарқ қараши оқибатида) ўз-ўзини ўлдириш, деб атамоғимиз керак бўлади.

Ўпканинг рак-саратон касаллиги сигарета чекиш билан шубҳасиз чамбарчас алоқада эканлиги статистика йўли билан аниқланган. Лекин бу гап чекишнинг кучли ижтимоий анъаналарига ва сигарета тайёрлаб чиқарувчи компанияларнинг таъсирига қарши кучини кўрсатолмади.

... Энергия етарли бўлгандагина хомашё қазиб олиниб, кимёвий маҳсулот ёки материалларга айлантирилиши мумкин. Бу энергия кўмир ёки нефтдан, озгинасигина гидроэнергиядан олиниши сабабли у чекланган миқдорда эди. Ҳозирги вақтда ядрони парчалаш натижасида энергия ҳосил қилиш туфайли ана шу чекловларга барҳам берилди. Термоядро реакциялари эса энергия ҳосил қилишга чексиз имкониятлар очиб беради. Бу эса ҳадсиз-ҳисобсиз моддий бойликларга йўл очади.

Саноатдаги революция туфайли ҳунарманд ўрнига машина келди. Эндиликда фабрика-заводлардаги ишчи бригадаларининг ўрнини автомат линиялар олдики, улар бутун заводдаги айрим машиналар ишини, бир-бири билан боғлаб уйғунлаштириб, ягона ишлаб чиқариш жараёнига айлантиради.

Мўл-кўл энергия ва автоматлаштириш одамнинг табиат устидан ҳукмронлик доираси ва кўламини кенгайтиради. Бундайин муштараклик катта-катта ишларни бажаришга имкониятлар яратиб, транспортнинг тезлигини оширади, қишлоқ хўжалигига ёрдам беради ва натижада ернинг қиёфаси ўзгаради, деҳқончилик қилинадиган ерларнинг унумдорлиги ошади. Янги техника билан қуролланган (одамлар ва ҳайвонот илмий жиҳатлардан кузатиб бориладиган) қишлоқ хўжалиги кўпайиб бораётган аҳолини сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлай оладиган бўлади.

Кейинги эллик йилда одам тола материаллар ва смола материаллар ишлаб чиқаришда табиатга унчалик муҳтож бўлмай қолди. Энди бундай материаллар синтетик йўл билан кўмир ва нефтдан тобора кўпроқ ҳосил қилинмоқда. Бундай материалларни кимёгарлар полимерлар деб айтишади ва биз уларни пластмасса буюм ёки сунъий тола ҳолида учратамиз. Ихтиёримиздаги эластик нейлон ва юнг каби нарсалар ҳам ёки тола бор. Лекин бу тола жиққа хўл бўлмайди, ювганда киришмайди.

Ҳаммага маълумки, ҳозир энергия заҳираларини ортиқча ишлаб ва биз нефт ва кўмир заҳиралари тугаб битади, деб ортиқ ташвиш чекмаяпмиз ҳам.

Энергия арзон ва мўл-кўл бўлар экан, жаҳонда нақадар улкан воқеалар содир бўлиши мумкин-а. Ўшанда одам моддий жиҳатдан жаҳоннинг чинакам ҳокими бўлиб қолади. Одам ядро энергиясини ишлатишга асосланган улкан машиналар ёрдамида Ерда ўз истагига мувофиқ бино-иншоотлар қуради, унинг юзини ўзгартира олади ва бағрига кириб бора олади. Шундай экан, кучга эга бўлиш – табиат гўзалликлари ва инсониятнинг ўтмишда эришган ютуқларини ўзгарилмас қилиб йўқотишни эмас, балки дунёни такомиллаштириш мақсадларида ундан фойдаланиш учун киши бошига масъулият юклайди.

Шу энергиядан том маънода сунъий ёнилғи, масалан, сунъий бензин яратишда фойдаланиш мумкин бўлур эдики, у табиий нефт заҳиралари тугаганида автомобилларимизни юргизади. Бутун дунёдаги бензин истеъмоли Қўшма Штатлардаги даражага етганида шундай бўлади.

Шунингдек, сув пайдо бўлиши билан қарийб бутун марказий саҳролар минтақасининг иқлими шароитлари ўзгаради. Сув бўлса, Саҳрои кабирнинг катта қисми ҳеч бўлмаганда Миср каби унумдор ерларга айланади. Арзон энергиядан фойдаланилганда жаҳоннинг ҳозирги аҳолисидан анча кўп аҳолининг эҳтиёжларини қондиришга кифоя қиладиган кўпдан-кўп янги ерларни сув билан таъминлаш мумкин бўлиб қолади.

Айни маҳалда илм-фан – экин майдонларини кенгайтириш заруратисиз озиқ-овқат маҳсулотларини кўпайтиришга имконият берадиган бошқа хил методларни ҳам таклиф қилмоқда. Ерга янада интенсив ҳолда ишлов бериш, ғалла экинлари, чорва зотининг яхшироқ турларини вужудга келтириш ҳамда йиғилган ҳосилнинг кўп қисмини нобуд қиладиган зараркунандалар ва касалликларга қарши кураш чоралари шулар жумласидандир.

Эндиликда мавжуд яна битта имкониятга ҳам орқа қилиш мумкин. Бу ерда гап саноатнинг ҳамма тармоқларида автоматлаштириш жараёнини тўсатдан жадаллаш ҳақида бораётир. Ҳозирги замон қурол-яроғларини ишлаб чиқаришни тўхтатиш эса, айни шу мақсадда ишлаши мумкин бўлган мутахассисларнинг қўлини бўшатади. Замонавий ҳаво кемалари ва ракеталарнинг электрон ускуналари ва созловчи механизмларига ҳеч қандай принципиал ўзгаришлар киритмай, уларни граждан саноатидаги жараёнларни ростлашга мослаштирса бўлади.

Ҳозирги кунларда техника мутахассислари бажараётган меҳнатнинг кўпи автоматлар зиммасига ўтади. Улар кенг кўламда тарқалган бўлиб, келгусида шу қадар такомиллашадики, автомат тарзда ишлашидан ташқари носозликлар чиқиб қолгудек бўлса, уларни ҳам автомат тарзда тузатади ва иш услубларини қарийб одам иштирокисиз яхшилаб боради.

Эндиги илм-фан табиатнинг асосий механизмларини ўрганишдан иборат бевосита вазифасидан Табиат ҳали ҳеч қачон билмаган янги нарсалар – янги машиналар ва электрон қурилмаларни яратишга очиқдан-очиқ ўтиб бормоқда. Шу нарсалар тез орада янги сунъий Табиатни – инсониятнинг ижодкор даҳосига мойил анча эпчил Табиатни вужудга келтиради.

Энергия билан мўл-кўл таъминланар эканмиз, уни аккумуляция қилиш (йиғиш) воситасида ва кабел ишлатилмайдиган бошқа хил воситалар орқали узатишдан иборат ҳозирча ҳал қилинмаган муаммоларнинг аҳамияти ортса ортадики, сираям камаймайди. Масалан, автомашиналар, тракторлар ва ҳаракатланадиган бошқа хил қурилмалар электр энергияси билан бевосита тахлитда таъминлана оладиган бўлса, ички ёнар моторлар ёки троллейбус линияларига бўлган ҳар қандай қарамликларимизга чек қўйилган бўларди.

Шунингдек, инсон мия ҳужайралари билан ўзаро таъсирда бўладиган электрон қурилмалар системасидан фойдаланиб ўй-фикрларни сўзлар тили ёрдамига эҳтиёж сезмаган ҳолда бевосита бир миядан иккинчи мияга ўтказиш вазифасини ҳал этиш мумкинлигининг ҳам ҳайрон қоладиган жойи йўқ. Бинобарин, туйғу ва эсдаликлар ҳам жамики кечинмалари билан бирга узатилади, ўтказилади.

Бир томондан, миядаги электр токлари ва улардаги ўй-фикрлар билан иккинчи томондан мия фаолиятига тақлидан тузиладиган электр занжираси яратишга уриниб, бевосита йўл билан мияни мияга ва ўй-фикрни ўй-фикрга боғлаш имкониятларига эришамиз...

Шу вақтгача одамнинг, шуғулланиши лозим бўлган иш билан шуғулланишига ҳечқачон имконияти бўлмаганди. Чунки унинг вақтининг катта улуши тирикчилигига етадиган маҳозарани деб ўзига ўхшаган кишиларга қарши урушиш учун кетарди. Уфқдан маъмурчилик ҳиди келиб турган ҳозирги пайтда бундайин курашиш важи йўқолди – унинг одатигина қолди.

Башарти дунё халқи бирон янги улкан урушни бошидан кечирадиган бўлса, бу сафар у, дарҳақиқат, сўнгги уруш бўлади, чунки ундан сўнг бир-бирига қарши урушадиган одамнинг ўзи қолмайди.

Ҳамиша-ҳамрўз мусибатдан иборат бўлиб келган урушнинг эндиликда ҳеч қандай моҳияти қолмади. У заиф тарафни кучли тарафга бўйсундириш воситаси бўлмай қолди. Уруш—киши ўзини ўзи нобуд қиладиган телбалик бўлиб қолди. Ҳозир ихтиёримизда бўлган билим ва тажрибалар ёрдамида ҳар бир киши ҳатто энг бой кишилар эришган даражагача эришиши, одамзоднинг куч-қуввати бир-бири билан курашиш мақсадларига эмас, балки табиат кучларини енгишга қаратилмоғи мумкин бўларди.

Водород бомба пайдо бўлиши билан уруш ўз вайронагарчилик кучининг чўққисига чиқди. Энди қурол заҳираларини ҳар қандай кўпайтириш ҳам уни бундан ортиқ даҳшатлироқ қилолмайди.

Жаҳонни уруш воситалари билан босиб олишга ҳар қандай уринишлар шундай вайронагарчиликлар вужудга келтирадики, улар ғалабанинг ўзини тамомила беҳуда бир нарса қилиб қўяди.

Ядро қуроли пайдо бўлиши билан уруш бундан буён ҳақ-ҳуқуқ тантанасига, ёхуд ҳатто куч-қувват зафарига ортиқ олиб келолмайди. Шундай қилиб, олдимизда урушни тугатиш ва қашшоқликни йўқ қилишдан иборат икки хил вазифа бир-бирига рўпара келиб турибди. Урушни тайёрлашга кетадиган улкан харажатлар юки улоқтириб ташланганида бўшайдиган энергия халқларга ёрдам беришда қўл келади.

Дунёнинг ҳамма мамлакатларида бизнинг бурчимиз телбалик бўлмиш урушга қарши, жиноят бўлмиш муҳтожликка қарши уюшқоқлик билан курашмоқдан иборатдир.

Шарафиддин КЎНЧИ

XX аср илм намояндалари

ОЛИМНИНГ ҚАЛБИ–ФАННИНГ ЧИРОЙИ

Ўзбекистон Фанлар Академияси Биокимё институти директори, ЎзФА мухбир аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, Беруний номидаги Давлат мукофоти лауреати, биология фанлари доктори, профессор Талъат Соатов 60 ёшга тўлди.

Юқоридаги сатрларни ўқиб, бир кишига шунча унвон кўплик қилмасмикан, деб ўйлаб қоласан. Лекин бу унвонларнинг ортида олимнинг умрлик машаққатлари, тинимсиз меҳнати ётганини фақат илм аҳлигина билади. Талъат Соатовнинг умри эса илм-фанга, унинг машаққатли меҳнатига бағишланди.

Талъат Соатов 1940 йили Тошкент шаҳрида хизматчи оиласида туғилди. Оиланинг тўнғич фарзанди бўлган Талъатжон тиришқоқлиги ва билимга чанқоқлиги билан бошқалардан ажралиб турар эди. Ёш ўспирин 1956 йили мактабни олтин медал билан тугатганидан сўнг Тошкент Давлат тиббиёт институтига ўқишга кирди. Олийгоҳни 1962 йилда имтиёзли тугатган Талъатжоннинг олдида икки йўл турар эди. Бири эл таниган шифокор бўлиш, иккинчиси эса илм-фаннинг машаққатли йўли.

Фан тилсимларини, касалликлар пайдо бўлишининг мураккаб механизмларини очишга бўлган қизиқиш уни ЎзФА Ўлка тиббиёт институтига етаклади. Иқтидорли ёш йигит ўша йилиёқ институтнинг кундузги аспирантурасига қабул қилинди. У аспирантурани муваффақиятли, номзодлик диссертациясини ёқлаш билан тугатди. Ёш олим ўз изланишларини давом эттирди ва фанга олдин маълум бўлмаган маълумотларни аниқлади. Жумладан, Талъатжон биринчилардан бўлиб, қалқонсимон без таркибида асосий оқсил — тиреоглобулин билан бир қаторда, заиф йодланган оқсил — тиреоалбуминнинг учрашини аниқлади. У қалқонсимон без таркибидан йодланган икки оқсилни ажратиб олиб, таркиби, физик-кимёвий хоссалари ва уларнинг хужайра фаолиятидаги аҳамиятини ўрганди.

Ўз тадқиқотларида нафақат биологик, балки физикавий усулларни ҳам қўллаб, олим тиреоглобулин молекуласи структуравий тузилишининг қалқонсимон без гормонлари синтезидаги муҳим ўрнини аниқлади. Ушбу тадқиқотлар буқоқ ҳосил бўлиши ва қалқонсимон без гормонлари синтези жараёнларининг бузилиш механизмларини ойдинлаштиришга ҳисса қўшди.

Тадқиқот натижалари ёш, иқтидорли олимнинг докторлик диссертациясида ўз аксини топди ва тинимсиз, машаққатли меҳнатнинг самараси ўлароқ, у 34 ёшида фан доктори деган юксак унвонга сазовор бўлди.

Олимнинг қизиқиш доираси ниҳоятда кенгдир. У сўнгги йилларда Республика биокимёсида янги йўналиш бўлган хужайра мембраналари липидларининг гормонлар таъсир механизмидаги аҳамиятини ўрганиш борасида тадқиқотлар олиб борди. У яратган ва раҳбарлик қилаётган олимлар мактаби мембрана липидларининг структураси, функцияси, уларнинг соғлом ва патологик организм алмашинуви бошқарилувидаги ўрнини ўрганди. Кўп йиллик тадқиқотлар натижасида улар касалликлар пайдо бўлишининг асосий сабабларидан бири — мембрана липидлари таркибининг ўзгариши эканлигини аниқладилар.

Олим шу соҳадаги оригинал туркум ишлари учун 1985 йилда Беруний номидаги Ўзбекистон Давлат мукофотига сазовор бўлди.

Профессор Т. Соатов ва унинг шогирдлари инсулиннинг таъсир этиш механизмини ўрганиш ва қандли диабет касаллиги келиб чиқишининг молекуляр асосларини ўрганиш ишига салмоқли ҳисса қўшдилар.

Ушбу тадқиқотлар асосида липосомалар ёрдамида хужайра мембраналари липидлари таркибини тиклашнинг усули ишлаб чиқилдики, бу усул қандли диабет касаллигидаги метаболик ўзгаришларни тиклашдаги янги ёндашувдир.

Соатов ушбу муваффақиятлар билан қаноатланмади, аксинча, ўз тадқиқотлар қамровини кенгайтирди. Т. Соатов ва унинг шогирдлари, липосомалар яратилишининг янги усулини ишлаб чиқдилар. Ушбу липосомаларнинг яратилиши, биотехнология, мембрана ва ген инженерлигини ривожлантиришда кенг истиқболлар очади.

Соатов 285 дан ортиқ илмий ишларнинг муаллифидир.

У нафақат иқтидорли олим, балки улкан фан ташкилотчиси ҳамдир. 39 ёшида Биокимё институти директори қилиб тайинланган олим, бугунги кунгача ҳам ушбу даргоҳга етакчилик қилиб келмоқда.

Илмий изланишларни координациялаш, уларнинг қўшни давлатлар ва чет эл илмий марказлари билан боғлиқлигини таъминлаш профессор фаолиятида алоҳида ўрин эгаллайди. Т. Соатов кўп маротаба чет элларда нуфузли халқаро анжуманларда илмий маърузалар билан иштирок этиб, жаҳон олимларини Ўзбекистон фани ютуқлари билан бевосита таништириб келмоқда. Профессор Т. Соатов АҚШ, Англия, Германия, Япония, Голландия ва бошқа ривожланган мамлакатлар илмий марказларида илмий сафарларда бўлиб, у ердаги йирик олимлар билан ҳамкорлик алоқаларини боғлаган.

Т. С. Соатов раҳбарлигида институт республиканинг кўплаб илмий-техникавий программалари, Давлат фан ва техникаси қўмитасининг қўшимча вазифаларини бажаришда иштирок этди. Кейинги йиллар давомида институт фундаментал тадқиқотлар натижаларини амалиётга тадбиқ этишда яхши натижаларга эришди. Соатов талабчан устозгина бўлиб қолмай, меҳрибон мураббий ҳамдир. Фақат кейинги 10 йил давомида институтда 18 фан доктори ва 53 фан номзоди етишиб чиқди.

Профессор Соатов кўплаб жамоат ишларини бажаришда фаол қатнашмоқда. Ҳозирги кунда у Миллий тикланиш демократик партияси Марказий Кенгашининг аъзосидир. Билимдон ва тажрибали раҳбар сифатида институт ва ЎзФА жамоаларининг ҳурматига сазовордир.

Биология фани ривожига қўшган салмоқли ҳиссаси, биокимё соҳасини жаҳон андозалари даражасига жавоб берадиган илмий ишлари билан бойитганлиги ҳамда биокимёгарлар илмий мактабини яратганлиги учун ҳукуматимиз олимнинг хизматларини юксак тақдирлади. Талъат Соатов 1996 йилда «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби» унвонига сазовор бўлди.

Забардаст олим, комил инсон, меҳрибон мураббий чинакам илм фидойиси Талъат Соатов фанимизнинг ифтихоридир.

Мукаррам ЭРГАШЕВА,
биология фанлари доктори

Тарих суронлари

БОБУРНИНГ ҒАЛАБАЛАРИ

XVI асрнинг биринчи ярмида Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483-1530) томонидан Ҳиндистонда ўрнатилган салтанат бу ерда ислом динининг барқарорлашуви ва кенг тарқалишига катта таъсир кўрсатди. Қуйида покистонлик олим Саййид Хошимийнинг «Ҳинд ва покистон мусулмонлари» тарих китобидан «Бобурнинг ғалабалари» деб номланган боб урду тилидан таржима қилиниб берилмоқда.

БИРИНЧИ ПАНИПАТ ЖАНГИ

Бобур Деҳли султони билан ўзи ҳаёт-мамот жанги қилишга қасд қилди.

Ҳиндистон суворийларининг катта камчилиги улар ҳарб илмида жуда орқада қолган эдилар. Иброҳим Лўдҳий Бобурнинг тўп ва тўфангларига қарши камон ва найза билан қуролланган лашкарини майдонга олиб чиқди. Бобурнинг интизомли лашкарига қарши кўп сонли пиёдалар қарши турди. Аммо, бу пиёдалар тартиб ва чидамдан йироқ экани жанг вақтида исбот бўлди.

Бобур қўшинининг сони ўн икки мингдан ҳам ошмас, лекин уларнинг ҳаммаси синовдан ўтган ва сара сипоҳийлар эди. Тўпларнинг мадади уларнинг кучини янада оширади. Панжобдан афғон сардорлари билан келган қўшин ҳам катта жасорат кўрсатади.

Лоҳур, Дивалпур ва яқин атрофдаги қалъаларни эгаллаган Бобур тўхтовсиз Ситланж дарёсидан ўтиб, Анбала Шоҳобод йўлидан Жамна қирғоғи бўйлаб олға юрди. Панипатда Иброҳим Лўдҳийнинг катта қўшин билан келаётганини эшитган Бобур аҳоли яшайдиган яқин жойда тўхтаб, мустаҳкам истеҳком қурди ва ҳал қилувчи жангда ғолиб чиқди, Ҳижрий 932 (милодий 1526) йилда бўлиб ўтган бу жанг кейинчалик тарихда «биринчи Панипат жанги» деб шуҳрат қозонди.

Ҳиндистон тарихидаги бу машҳур жанг бир неча соат давом этди, холос. Жанг бошланишида Бобур олдида шунчалик кўп муаммо кўндаланг турар эдики, уларнинг ярмини ҳам ечишга на вақти, на имкони бор эди. Лекин жанг Иброҳим Лўдҳийнинг ўлими билан ниҳоясига етди ва улкан фатҳ натижасида нафақат пойтахт Деҳли ва Агра, балки бутун салтанат Бобурнинг қўлига ўтди.

Бобур бу ҳақда бундай ёзади: «Султон Маҳмуд Ғазнавий ва Муизиддин Ғурий жуда зўр подшоҳлар бўлиб, катта-катта қўшин билан Ҳиндистонга юриш қилган эдилар. Менинг ҳукуматим Кобул, Қандаҳор ва Шимолда Бадахшонгача чегараланган ва у ҳам бўлса маҳдуш эди... Мен Яратганга ишониб уруш қилдим ва унинг мадади билан Иброҳим Лўдҳийдек ададсиз давлат ва лашкар соҳибидан ғолиб чиқдим. Деҳли фатҳидан сўнг Ҳиндистонда мустақил ва марказлашган давлат тузишга қарор қилдим. Баъзи хос сардорларим орқага қайтиб кетишини маслаҳат беришганда «шундай улкан мулкни ташлаб, кичкина Кобулда қамалиб ўтириш қандай ақлга сиғмайдиган иш» деб Хафа бўлдим. Шундай бўлса-да у кетишни истаганларга рухсат бердим.

Подшоҳнинг бу гапларини эшитгач, ҳамма жим бўлиб қолди. Аммо Амир Хўжа Калоннинг дили Ҳиндистон иссиғидан совиган эди. У кетар чоғи Эски Деҳли қалъасига қуйидаги шеърни ёзиб қолдириб, Кобулга равона бўлди:

Агар бу хайру саломат гузар зи Синд кунам,
Сиёҳ рўй шавам гар ҳавои Ҳинд кунам!

КАНВАҲИЙА ЖАНГИ

Ҳиндистонда мустаҳкам ўрнашиб олгандан сўнг Бобур ва унинг қўшинлари Ҳиндистон халқи билан ўзаро яхши муносабатда бўлишга интилдилар. Улар келганда бошқа жойларга қочиб кетган деҳқонлар ва заминдорлар аста-секин ерларига қайтиб кела бошладилар. Аммо бу маҳал ражпутларнинг янги фитна ғубори пайдо бўлди. Читор рожаси Рано Санго бошчилигидаги қўшинлар қора булутдек Агра томон босиб келаётганлиги тўғрисида хабар келди. Бир юз йигирма аслзода ва рожа унга ҳамроҳлик қиларди. Султон Искандар Лудҳийнинг ўғли Маҳмуд Хон қўлдан кетган мулкини қайта эгалламоқ учун ўн минг сонли патҳанлар билан Синго лашкарига қўшилди. Ҳасанхон Меватий ҳам Рано Сингога итоат билдирди ва ўн икки минг қўшини билан ёрдамга келди. Яна бир мусулмон амири Салоҳиддин ўттиз минг сонли қўшини билан Ранога шерик бўлди. Читор ражпут лашкарлари сони минг суворий ва беш юз жанговар филдан иборат бўлиб, Бобур лашкаридан бир неча баробар зиёд эди. Сипоҳларнинг кўплигидан ташқари Ранонинг жанговар шуҳрати хавф соларди. Чунки Мавра ва Гужаратнинг мусулмон подшоҳлари билан кўп марта куч синашган эди. Рожа синовдан ўтган жасур ҳарбий ҳисобланар эди. Карнал Тед сўзларига қараганда, унинг танасида шижоатнинг саксон муҳри босилган. Бир кўзи, қўли ва бир оёғини жанглар худосига топширган эди.

Бобур Рано лашкарларидан қўрқмасди. Бироқ, барибир мамлакатда бирмунча саросима кўтарилди. Ҳар жойда ғулувлар чиқди. Бобур қўшинига хизматга кирган сипоҳийлари лашкарларни ташлаб қоча бошладилар ва Бобурнинг ёзишича, ҳар куни шундай нохуш хабарлар кўпайди. Бир даста қўшин Кобулдан Аграга етиб келди. Уларнинг ичида шоҳ хонадонининг эски мунажжими Муҳаммад Шариф ҳам бор эди. У: «Миррих ҳозир мағриб томондадир ва мағрибдагилар билан бирга бўлади» дея башорат қилади. Мўғул сардорларининг аксари нужум ва фолга ишонар эди. Бу бахтсиз фол уларни саросимага солиб қўйди. Бобур бу жангга тайёрланар экан, шаробхўрликдан тавба қилди. Қимматбаҳо шароб идишларини синдириб, олтин-кумуш бўлакларини фақирларга тарқатди. Ғазнадан чарм мешларда олиб келинган шаробларга туз солдириб, сиркага айлантирди. Мусулмонлардан баъзи ғайри шаърий солиқ олинар эди. Уларни ҳам бекор қилиб, бу тўғридаги фармонларни ҳар жойга эълон қилдилар. Яна хос мажлис ўтказиб, амирлар ва сардорлар қаршисида нутқ сўзлаб деди: «Беклар ва йигитлар! Ҳар ким бу жаҳонга келаркан, охирида йўқликка кетади. Абадий қолувчи ёлғиз худодир. Ҳар кимки ҳаёт мажлисига кирибтур, оқибат ажал паймонасидан ичкусидир ва ҳар кишиким, тириклик манзилига келибтур, охир дунё ғамхонасидан кечкусидир. Ёмон от билан тирик юришдан яхши от билан ўлган яхширок.

Тангри таоло бу нав саодатни бизга насиб қилибдур ва мундоқ давлатни бизга раво айлабдур. Ўлган шоҳид, ўлдирган ғози. Барча сарбозлар тангрининг каломи билан онт ичмоқ керакким, ҳеч ким бу қитолдан юз ёндиру хаёл қилмағай, то бадандин жони айрилмағунча бу муҳораба ва муқоталадан айрилмайғай».

Бобурнинг бу жўшқин нутқи қўшин руҳини кўтарди ва ҳозир бўлган каттаю кичик Қуръонни қўлига олиб, урушга киришга қасам ичди. Жасорат ўти қўрқув шамолини тарқатиб юборди. Аградан ўттиз мил ғарбда душман яқинида қароргоҳ ўрнатилди. Майдон яқинида Канваҳийа қишлоғи жойлашганлиги учун бу жанг тарихда «Канваҳийа жанги», деб шуҳрат топди. Устод Али Қушнинг тўфангчилари ва устод Мустафонинг румий тўплари ражпутлик қиличбозларни ҳар тарафга тўзғитиб ташлади.

Бобур суворийлари тезлик билан душманни тўплар зарбаси томон сура бошлади. Ҳинду қўшинлари бу хавфли тўпларга қарши бирон тадбир кўролмаганлиги боис охир-оқибатда ҳаммадан аввал ражпутлар қочишга тушдилар. Бобур қўшини ишончли ғалабага эришди (ҳижрий 938 — милодий 1527 йил) ва бир гувоҳнинг айтишича, агар Бобур сабр-тоқат билан урушни давом эттирганда эди, ражпутлар қаршилиги мана шу жангнинг ўзидаёқ бутунлай барҳам топар эди.

Ботирали ЙЎЛДОШЕВ табдили,
ЎзРФА Шарқшунослик институтининг илмий ходими

Хотира мангу!

ЎН БЕШ ҚИСМАТДОШ

Яқинда ўзини Жўрахон Хўжахонов деб таништирган киши 1928 йилнинг 15 июлида отам Саид Аҳрорийнинг Самарқанд шаҳридан Москвадаги «Теакинопечат» деган идорага йўллаган мактубини менга келтириб берди. Мактубда отам ўша ноширлик тарафидан чоп этилган «Театрнинг ривожланиш йўли», А.В. Луначарскийнинг «Театр нимага хизмат қилади?», В. К. Сережниковнинг «Жамоа бўлиб ифодали ўқиш санъати», В. И. Пудовкиннинг «Киносценарий», А. Голдобиннинг «Кинокартина учун сценарийни қандай ёзиш керак?» деган китобларини юборишни, имкони бўлмаган тақдирда келажакда чоп этилажак асарлар рўйхатини йўллашни сўраган. Мактубнинг орқа тарафида манзил ўрнида «Самарқанд маориф Халқ комиссарлиги, фан бошқармаси, Ғози Олимга — Саид Аҳрорийга топшириш учун» деб кўрсатилишини илтимос қилган. Бундан кўринадики, ёзувчи Саид Аҳрорий сценарий ёзишни ҳам ўйлаган, бунга тайёргарлик кўришга ҳам киришган экан. Мактуб сўнггидаги битикдан маълум бўладики, Саид Аҳрорийнинг Ғози Олим деган дўсти бўлган экан.

Менга мактубни келтириб берган Жўрахон Хўжахонов отамнинг энг яқин дўстларидан, мустабид тузум тарафидан отам билан бир кунда отишга ҳукм этилган ўн беш нафар истиқлолчилардан бирининг фарзанди экан. Эшитган-билганларим, топган ҳужжатларимга кўра отам Асадулла Хўжахонов ва уларнинг бошқа сафдошлари Туркистонни мустабид тузум зулмидан озод этиш йўлида яширин кураш олиб боришган. Уларнинг фожиали қисматининг айри томони шундаки, 1929-1930 йилларда ҳибсга олинган ва 1931 йилнинг 25 апрелида Москва шаҳрида отувга ҳукм этилган ўн беш нафар миллий истиқлолчининг беш нафари Москвада отилгану саккиз нафари Тошкентга келтирилган. Нега бундай бўлган, ҳанузгача сабаби номаълум.

Айтишларича, Тошкентга келтирилганлар ичида Асадулла Хўжахонов ҳам бўлган. Унинг онаси Шокирахон аянинг хотирлашича, у келтирилгандан сўнг уйларида тинтув ўтказилган. Тинтувчилар миллий истиқлолчилар рўйхатини излаган. Гап шундаки, «Миллий истиқлол» ташкилотининг Тошкент бўлимига 1927 йилдан бошлаб Салимхон Тиллахонов, Ғафуржон Мусахонов ва Асадулла Хўжахонов раҳбарлик қилишган.

Маълум бўлишича, Мунаввар қори маслаҳатига кўра тарих учун сақлаб қолиш ниятида «Миллий истиқлолчи»лар рўйхатининг бир нусхаси Асадулла Хўжахоновга топширилган ва бу рўйхатни Асадулла Хўжахоновнинг онаси Шокирахон ая Қашқарликдаги қўрғон отхонасига кўмиб қўйган. Бу орада Шокирахон ая ҳам бир неча кун ҳибсда сақланган ва у ҳам тергов қилинган... Тинтув тугаб, Шокирахон ая қамоқдан чиқиб осойишталик ҳукм сура бошлаган вақтда рўйхат ёқиб юборилган экан...

Москвадан Тошкентга келтирилган саккиз нафар истиқлолчи эса 1931 йилнинг 3 июн куни отиб ташланган. Отилганларнинг қаерда дафн этилганини ҳозирча ҳеч ким билмайди. Фақат асримизнинг йигирманчи йилларида республикамизда истибдод зулмига қарши кураш йўлида фаолият олиб борган зиёлилар «Миллий истиқлол» деган яширин ташкилотга уюшганлари ва у ташкилот аъзолари 1929 йилдан 1931 йилгача собиқ СССР давлат Сиёсий бошқармаси тарафидан таъқиб қилиниб, 87 киши ҳибсга олингани ва улардан 15 нафари Москвага жўнатилиб, «Бутирка» турмасида азоб чеккани ҳамда отиб юборилгани аниқ, холос.

Суратда: Асадулла Хўжахонов (ўртада) рафиқалари (чапдан) Муқаддасхон Садриддинхон аълам қизи ва оналари (ўнгдан) Шокирахон Бобохон қизи билан.
1923 йилнинг 10 августида олинган сурат

Она юртимизни мустамлакачилик зулмидан қутқармоқ йўлида курашиб, бу тенгсиз курашда шаҳид кетган юртдошларимиз рўйхатини яна бир бор эътиборингизга ҳавола қиламан. Азиз газетхон, диққат билан танишинг, улар орасида қонқариндошларингизми, қўни-қўшниларингизми, йўқми? Уларнинг деярли бари тошкентлик, кўплари Шайхонтоҳур даҳасидан, мана улар: **Мунаввар қори Абдурашидов, Салимхон Тиллахонов, Ғулом Икромов, Мирхалил Каримов, Нажмиддин Шораҳмедов, Толибжон Мусабоев, Асадулла Хўжахонов, Усмонхўжа Тўхтахўжаев, Исроилжон Иброҳимов, Тангриқулҳожи Мақсудов, Ҳасанқори Хоний, Зайниддин қори Насриддинов, Муллағайбулло Дадамуҳамедов, Абдуллабек Мусабеков, Саид Абдурашидович Аҳрорий (менинг отам).**

Ватанимиз истиқлоли йўлида курашиб шаҳид кетган юртдошларимизнинг охиратлари обод бўлсин. Биз тирикларнинг бурчимиз эса улар авлодларини топмоқ, улар ёдини абадийлаштирмоқдир. Ана шу ўн беш нафар шаҳид кетганлардан бири Асадулла Хўжахонов ҳибсга олинганда ўғли Жўрахон беш ёшда бўлган Асадулла Хўжахоновнинг яна Фаридахон ва Раъноxон исмли икки қизи бўлган. Бу орада қарийб олтмиш йил ўтиб кетган, у даврда кўрган-кечирганларини сўзлаб берадиган кишилар оламдан ўтиб бўлган. Фақат ҳужжатларга таянган ҳолда иш кўриш мумкинлигини англаб етган Жўрахон Хўжахонов бор бисотини кўздан кечириб отасига тегишли баъзи ҳужжатларни излаб топган. «Қатиқ тўкилса изи қолар» дейди доно халқимиз. Асадулла Хўжахонов шахси ва қилган хизматлари ҳужжатларда битилиб қолган экан. Шундай ҳужжатлардан бири Тошкент шаҳар Давлат суғурта идорасига тақдим этилган, Асадулла Хўжахоновнинг ўз қўли билан тўлдирган маълумотномасидир. Бундан етмиш икки йил муқаддам — 1927 йилда ўрис тилида чиройли ҳуснихат билан саводли тўлдирилган бу маълумотнома уни битган инсоннинг билимдон, илмли киши бўлганидан далолат бериб турибди.

Мен маълумотномадан Асадулла Хўжахоновнинг шахси ҳақида анча нарса билиб олдим. Бунда кўрсатилишича, Асадуллахоннинг отаси Хўжахон Эшонхўжаев Шайхонтоҳур даҳасининг Тарновбоши маҳалласида истиқомат қилган. Чиғатой Чақари маҳалласида беш ярим таноб мевазор боғи, Аччи қишлоғида эса беш ботмонлик пахта ва сабзавот экадиган ери бўлган.

Шунингдек, маълумотдаги жавоблардан октябр тўнтарилишигача Асадуллахоннинг аввал рус-туземм мактабини, сўнг САГУнинг маҳаллий хўжалик ва ҳуқуқ факултетини тамомлаганини, 1918-1919 йилларда ўқитувчи, кейинроқ Туркистон ширкатининг мануфактура бўлимида кассир, 1919-1922 йилларда Тошкентнинг эски шаҳар халқ маорифи бўлимида мудир бўлиб хизмат қилганини билиб олдим. Лекин булар Асадулла Хўжахонов ҳақидаги маълумотларнинг ҳаммаси эмас.

Республикамиз Президенти Ислом Каримовнинг «Мустамлакачилик даври қурбонлари ёдини абадийлаштириш жамоатчилик комиссиясини барпо этиш» ҳақидаги Фармони асосида Чор Россияси истибдоди йилларида ва манфур шўро тузуми даврида миллий истиқлол учун курашган ватандошларимизнинг шахси ва фаолиятини аниқлаш ҳамда уларнинг хотирасини абадийлаштириш йўлида жуда катта ишлар олиб борилмоқда. Комиссия тавсиясига асосан қабул қилинган Вазирлар Маҳкамасининг қарорига биноан пойтахтимизнинг Юнусобод туманида истиқлол учун тенгсиз курашда шаҳид кетган ватандошларимиз ёдини абадийлаштириш мажмуаси барпо этиш бўйича ишлар ҳам бошлаб юборилди. Тез орада ватан учун жонини фидо қилган ватандошлар хотирасининг мангу ўчмас шоҳиди сифатида мажмуа устида мангу олов ловуллаб ёниб туради. Шоҳид кетган ватан ўғлонлари қаторида Асадулла Хўжахоновнинг номи ҳам албатта тилга олинади. Яхшидан ном қолади деб шуни айтсалар керак...

Холида АҲРОРОВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

КЕНГЛИКЛАРДА ТУҒИЛГАН НАВО

Дунё яралибдики, не-не замонлар бўлмади, не-не кунларни кўрмади одамзот. Чархи-кажрафторнинг қонуни ила қувонч борган жойдан қайғу қолмади, кўз ёш борган жойдан табассум... Фалакнинг ўн беши ёруғ бўлса, ўн беши қоронғу бўлди. Тунни тонг ёритди, кунни тун қаритди. Толмади одамзот, ўлмади одамзот, фақат куйлади. Дарду-алам, орзу армонларини, юрагидаги ситамларни куйларда, достонларда, афсоналарда қолдирди. Авлодларнинг хотирасига муҳрлаб кетди.

Бобомиз Фозил Йўлдош ўғли 1872 йилда замин кўрки Самарқанднинг Булунғур туманидаги Лойқа қишлоғида дунё юзини кўрдилар. Тақдири азал бобомизни беш ёшли гўдаклигидаёқ оталаридан жудо қилди, кунлар оғир, ёлғиз она ўғлини етаклаб кун кўриш мақсадида Пойариқдаги олис қариндошлар томон йўл оладилар. Таассуфки, ҳаёт ҳамма жойда оғир эди. Насиба қўшилмагач, отасидан қолган бир танобча ерда деҳқончилик қилиш учун она-бола Булунғурга қайтадилар.

Мурғак боликнинг беаёв тақдири Фозилни саҳардан шомгача ўтин теришга, бойларнинг қўй-қўзиларини боқишга мажбур этади. Кунлар узун, тунлар қисқа, минг машаққат-ла топилган бир парча зоғора нон кўзга сургудек азиз, аммо оз. Боликнинг юрагида дард туғилади:

Бир куни пешинда чарчаб, қари саданинг тагида ухлаб қолганида даҳшатли туш кўради. Тушки, боланинг оғзидан дарё отилиб чиққан эмиш. Қўрқув кичик бу вужудни оғир дардга мубтало қилади. Боланинг сарғайган юзи, тубига чўккан кўзларига қараб табиблар ҳам чорасиз лол қоладилар. Умид энди узилай-узилай деганда, болани бахшига кўрсатадилар. Бахши болани зимдан кузатаркан: «Болангиз хаста эмас, соғ, фақат унга дўмбира ясатиб беринг, унга дард тегибди, катта шоир бўлади» – дейди. Дўмбира боланинг қўлига теккач, у соғайиб куйлар кетидан кетади (Бобомизнинг учинчи қизлари Мелихол Фозилова хотираларидан. Муалллиф Ўша замоннинг донгдор бахшилари Йўлдош, Қўлдош халқ эътиборини қозонган эдилар. Бахши Йўлдош Булбул боладаги яширин истеъдодни илғаб, уни ўзига ўғил ҳам шогирд қилиб олади. Тарбиялайди, вояга етказади. Вақт етиб, бахшилик санъатини мукаммал ўрганган, мустақил бахши бўлган Фозилни учирма қилади. Мол сўйиб, халққа ош бергач «Ўз шогирдим – ўғлимни ўстирдим, у катта шоир бўлди. Бу кундан бошлаб у Фозил Тўхтамиш ўғли эмас, Фозил Йўлдош ўғли», деб эълон қилиб, от ва дўмбира бериб, халқ орасига қўйиб юборади. Кейинчалик эса Йўлдош бахши Фозил шоирни ўзига ичкуёв қилиб олади. Бобомизнинг қудратли овози гўзал Самарқанднинг қирлари узра йиллар бўйи янграйди. Ўзбекнинг дардига малҳам, ғам-андуҳига шерик, қувончига ҳамнафас бўлди. Ўз замондошлари Пўлкан шоир, Эргаш Жуманбулбул каби бахшилар билан дўстлашиб, дийдор кўришиб турди. Фозил Йўлдош ўғлининг бахмаллик Мулло Азим билан дўстлиги унинг набираси Ҳамид Олимжоннинг ҳам юрагига чўғ ташлади. Тонг отгунча бўлган айтишувларда катталар қатори 5–6 яшар Ҳамид ҳам пақир устига ўтириб «Алпомиш»ни тингларди. Бу достонни ёзиб олиш ишини ҳам Ҳамид Олимжон бошлаган. Кейинчалик Ҳ Олимжон ўзининг «Куйчининг хаёли» шеърида Фозил Йўлдош ҳақида шундай ёзади:

Куй айтар булутлар ичида инсон,
Куй айтар мардона жувон ҳаётга
Куй айтар лочинлар ўлкаси осмон,
Ота, қўшиқ айтган етар муродга...

Дарҳақиқат, ғазал, шеър бойлиги, умри авлодлар умрига баробар, туганмасдир. Ҳамид Олимжон Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси бўлган йилларида барча бахши шоирларни уюшмага аъзо этади. Жумладан, Пўлкан шоир, Фозил Йўлдош ўғлини, Ислом шоирни ва Эргаш Жуманбулбул ўғлини ҳам.

Фозил ота халқининг бошига кулфат тушган уруш йилларида ҳам дўмбирасини – юрагини қурол қилиб уруш ортидан фашистлар билан курашаётган ўзбек йигитларига далда бериб турди.

Бобомизнинг ёши анчага борган бўлса-да, забардаст қиличдай ўткир сўзлари билан аскарларга уруш ортидан руҳий мадад бериб турганлар.

Ёшим етмиш икки – ўзим йигитман,
Ҳийлагарнинг ишин кўриб билибман.
Бизни сақлаш учун йигитлар жангда
Биз ҳам тайёр эл-юрт учун майдонда
Бизга ўхшаш баҳодирлар юртда кўп
.Жангга кирсак душман бўлар талотўп.

Дарҳақиқат, авлодларимизнинг куй-қўшиқлари туганмасдир. Йиллар ўтар, аждодлар кетар, аммо юракнинг тубидан отилиб, қайнаб чиққан қўшиқ ўлмайди. У келажак авлодларга ўзининг кимлигини, ўтмишини, тарихини, аждодларнинг интилишларини эслатиб туради.

Мен Фозил Йўлдош ўғлининг меросини ўрганар эканман, назаримда унинг шеърлари баъзи бир хусусиятлари билан ҳозирги кунимиз учун ҳамнафасдек туюлади. Унинг «Болаларим»га термасида шундай дейилади:

Қуриб кетсин қаттиқ кунлар, қабоҳат,
Мен куйларга сизларга панд насиҳат
Тутиб оқил доноларнинг сўзини
Илм ўқиб ўтсанг иззат кўрасан,
Ҳақиқатнинг изин яхши биласан,
Бош тортиб ўқишдан қилсанг ялқовлик
Сўнгра, болам, кўп пушаймон қиласан.
Ақли гавҳар болаларим билади
Саводсизнинг нори кейин қолади
Одобла ўқингиз ўғил-қизларим,
Фозил ота сизни дуо қилади.

Ҳа, қани энди забон битганда эди, асрлар бўйи неча-неча буюкликнинг, ғолибликнинг гувоҳи бўлиб келаётган она – Самарқанд зурриёдларнинг авлодлари ҳақида тўлиб тошиб гапирса. Йиллар узра Фозил Йўлдошнинг гулдурос овозини тинглаган, тинглаганда титраган кенгликлар, адирлар, тарихларнинг гувоҳи – мум тишлаган, маъюс тоғлар гапирса. Таассуф...

Фақат, ҳар баҳор ўтган авлодларни хотирлаб, қўмсаб, адирлару тоғу тошлар ўз бағрин доғлаб алвон қизғалдоқларга буркайди. Шамол куй чалиб, қизғалдоқлар маъюс чайқалиб, одамзод авлодининг боқий қўшиғини куйлаётгандай бўлар...

Наврўз ЖЎРАЕВ

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

ОТ СУРГАНДА КЕЛГАН ФИКР...

Шахматга бир оз қизиқаман, шунингдек, шахмат ўйинининг мухлиси сифатида республикамиз матбуотида бериб борилаётган шахмат комбинацияларини бўш вақтларимда кузатиб бораман ва айримларини ечиб кўришга уринаман ҳам. Кўп ажойиб дўстлар билан тонготар дона суриб, гоҳ ютиб, гоҳ ютқазган пайтларимни мамнуният билан эслайман.

Қолаверса, Наманган вилоятининг Учқўрғон, Чортоқ, Норин туманларининг кўзга кўринган шахматчилари билан бирга гап-гаштакларда шахмат турнири ҳам ўтказардик. Жўрабошимиз — учқўрғонлик журналист, рассом, ҳам тадбиркор Ғофуржон Тошбоев шахмат мастери даражасида дона сурар ва биз уни ҳар вақт мағлуб этишга тиришардик. Дўстларимиз — Учқўрғон пахта тозалаш заводининг директори Алижон Воҳидов, уйчилик муаллим, шахмат бўйича вилоят чемпиони Ёқубжон Юсупов, норинлик Шуҳрат ордени соҳиби, адабиёт муаллими Абдураҳмон Назаров, Қўғай фуқаролар йиғини раиси Усарвой акалар ҳам Ғофиржондан қолишмасликка ҳаракат қилардилар...

Булар-ку, ўтмишдаги гаплар. Яқинда Амир Темур номидаги хиёбони ёнида «Играю в шахматы на призы» деган ёзувни кўкрагига илиб олган, доналари таппатахт қилиб териб қўйилган. Каттакон шахмат доскасига тикилиб турган қўлтиқтаёқли ўрта яшар инвалид кишига кўзим тушди. Шахматчилигим қўзиб қизиқиб қолдим:

— Шахматнинг ҳар бир партиясини қанчадан ўйнайсиз? — сўрадим шахматчидан ярим чин, ярим хазил оҳангида.

— 100 сўмдан — деди у.

— Яхши, — дедим. У ўзини Слава деб таништирди. Ўйинни бошладик, Слава менга бежамроқ қарадими, ҳар қалай, эътиборсизроқ ўйнади. Бу менга қўл келдими, ҳар нечук ютиб 100 сўмини олдим.

— Иккинчи партияни ҳам ўйнаймизми? — деди Слава.

— Албатта-да — дедим ва энди қора доналарни тера бошладим.

Бу гал рақибим диққатини бир жойга қўйиб, эҳтиёткорлик билан астойдил ўйнай бошлади. Шунга қарамай, рақибимнинг икки пиёдаси ва битта сипоҳини — филини ютиб олдим. Ҳам позициявий устунликка, ҳам доналар устунлигига эга бўлганлигимдан бу гал ҳам ютиб олишимга ҳеч шак-шубҳа йўқ эди. Бу қатъий ишонч мени хотиржамлик ва бепарволик сари етаклади...

Ҳаётда рақибнинг катта-кичиги бўлмайди, дейишади, шахматда ҳам худди шундай. Рақибингга билиб-билмай беписанд бўлдингми, унинг албатта хажрини ва аламини тортасан. Бу гал ҳам худди шундай бўлди. Битта эҳтиётсизлик билан хато юриш оқибатида иложсиз мот ҳолига тушиб қолдим ва ютуқни қайтариб бердим...

Ўша кунларда шахмат устаси Мамажон ака Муҳиддиновнинг газетада эълон қилинган «Уч юришда мот» деб номланган комбинацияси қўлимда бўлиб, ҳафталаб бўш вақтимни бу жумбоқни ечишга сарфлаган бўлсам-да, уддасидан чиқа олмаганлигимдан, комбинация чоп этилишида адашувчилик бўлган бўлса керак, балки бирор донанинг ўрни алмашиб қолгандир деган хаёлларга ҳам борган ва хафсалам пир бўлганди. Негаки қўлимга тушган комбинация ечилмай қолмасди-да. Бу гал мени қийнаган шахмат комбинацияси қуйидагича эди.

Оқлар: Крd2, Фс8, cd6, Пd4, Пd6, Пе3, Пt5, Пg6.

Қоралар: Крd5, Lg5, Пе4, Пg3, Пd5.

Мен шахмат комбинациясини чўнтагимдан олдим-да, рақибим — ўрис шахматчига кўрсатиб шу комбинацияни ечишга иқтидорим етишмаяпти, бир ҳафта бўлди урингинимга, лекин жавоб йўқ агар сен комбинацияни ечсанг, 500 сўм бераман, борди-ю ечолмасанг, 500 сўмни сен берасан ярим соат муҳлат белгилаймиз, келишдикми, дедим. Слава комбинацияга қаради-ю, ўйлаб туриб «икки соат белгилаймиз, негаки буни уйда ўтириб хотиржам ўйлаб кўриш керак. Ҳозир соат бирда уйга кетаман, роппа-роса соат учда шу ерда ҳозир бўламан, унгача сен ҳам бир айланиб келасан» — деди пахмоқ сочларини силкитиб, атрофимизни шахмат мухлислари ўраб олишганди.

— Володя, — деди Слава ўша пайт ёнимизга келиб қолган ўттиз яшарлар чамасидаги йигитга мурожаат қилиб, — манави комбинацияни ёзиб ол ва уйга бориб ҳал қилиб кел.

Мен бунга аввалига норозилик билдираймикин ҳам дедим. Негаки комбинацияни уйга олиб кетиб телефонда таниш-билишлар орқали ҳал қилиши мумкин-да! Яна ўйлаб туриб менга масалани ким ҳал қилса ҳам барибир эмасми, нима бўлганда ҳам бир ҳафтадан бери мени ўйга толдирган шу жумбоқ ечилса бўлди-да, деган ўй билан таклифга дарҳол кўна қолдим. «Истаравшан» кафесига кирдим-да, кўк чой дамлатиб, газета варақлаб, икки соатни амаллаб ўтказдим.

Шахматчи «оғайни»ларим олдига жўнар эканман, масалани ҳал қилолмай келмай қолса-я, роса аҳмоқ бўлган бўламан-да, деган ўй билан айтилган вақтда бекатда ҳозир бўлганимда Володя ҳам, инвалид шахматчи Слава ҳам мени кутиб туришган экан. Мен уларнинг «масалани еча олмадик, сиз ютдингиз, мана 500 сўм», дейишини кутгандим. Йўқ, мен кутган нарса содир бўлмади.

— Мана, масаланинг ечими — деди Володя менга саккиз хил вариантдаги шахмат тилида ёзилган мот ҳолати қоғозини узата туриб.

Дарҳол шахмат тахтасига доналарни комбинация ҳолатида териб жавобни текширдим. Ҳақиқатда жавоблар тўғри ва ниҳоятда содда эди. Албатта, ечим топилгандан кейин аввалги ҳайратингиздан асар ҳам қолмайди. Ҳамёнимдан 5 дона 100 сўмликни чиқардим-да, «марҳамат», дея Володяга узатдим. Володя пулнинг 300 сўмини олдида, 200 сўмини қайтариб «Шуниси кифоя қилади», деди.

— Йўқ, нега энди? Сен ҳалол ютдинг, қайтариш керак эмас! — дедим.

Атрофимизга қуршаб турганлардан бири: «Офарин, иккалангиз ҳам жўмард йигитлар экансиз», — деди. Бу мақтовдан бир оз хурсанд ҳам бўлдим. Қизиғи шундаки, бизнинг шартимизни кузатиб турганлардан «бу шарт қандай тугаркин» дея кетмай турганлари ҳам борлигини суҳбат асносида билиб олдим.

Аслида 500 сўмга мутлақо ачинмадим. Биринчидан, тинчимни йўқотган, бир ҳафтадан бери ўйга толдирган комбинацияга жавоб топилган бўлса, иккинчидан кайфиятим ниҳоятда баланд, қолаверса, эртага янги йил деган кун эди-да!

Мени мақола ёзишга ундаган нарса аслида 500 сўмлик ютуқ ёки ютқизиқ эмас...

Шахматни баъзилар спортга, баъзилар санъатга, баъзилар эса фанга тааллуқли, дейишади. Бу ҳақда кўп тортишувлар, баҳслар, шунингдек, аниқ хулосалар ҳам мавжуд. Аслида шахмат ҳар уччаласига ҳам тааллуқли. Шахмат ўйинида ҳам жисмонан, ҳам руҳан — ақлан курашлар кетади, ҳис-туйғулар жунбушга келади. Агар шахматнинг спорт томонини оладиган бўлсак, спортнинг ҳаётдаги ўрни бекиёслигини таъкидлашга ҳожат йўқ.

Спортнинг энг оммавийси — футбол. Шундоқ деймизу, лекин менимча, шахмат ҳам оммавийликда футболдан қолишмайди. Гарри Каспаровни ким танимайди! Бутун дунё аҳли Гарри орқали Бокуни, озар юртини таниди. Ўз элини, миллатини бутун дунёга танитган Гаррига ким ҳавас қилмайди дейсиз?!

Бугунги кунда бизнинг мамлакатимизда ҳам гроссмейстерлар сафи ортиб боряпти. Ўзбекистон шахмати дунёга юз очяпти. Умидли ёш шахматчига Президентимизнинг шахсан ўзлари компютер совға қилганликлари кўпчиликка маълум. Яхши ният ярим мол, дейишади. Яқин келажакда Ўзбекистондан ҳам шахмат бўйича жаҳон чемпиони чиқиб қолса, ажаб эмас.

Шахмат — ниҳоятда қадимий ўйин. Дунёнинг машҳур шахслари Искандар Зулқарнайн (Александр Македонский), Чингизхон, Муҳаммад Хоразмшоҳ, Жалолиддин Мангуберди. Амир Темур, Улуғбек, Ҳусайн Бойқаро, Шайбонийхон, Бобур каби буюк шоҳу саркардалар: Аристотел, Беруний, Ибн Сино, Фаридиддин Аттор, Умар Хайём, Алишер Навоий сингари шоиру алломалар ҳам шахматга қизиққанлиги ва дурустгина ўйин кўрсата олганликлари ҳақида қайдлар бор. Қадимда шарқда ватандошларимиз шахматда ҳам машҳур бўлганликлари маълум.

Асосий муддаога кўчадиган бўлсак, мана неча йилдирки республикамиз шахматининг жонкуяри ва тарғиботчиси Мамажон ака Муҳитдинов Ўзбекистонда шахматни мактаб дастурига киритиш таклифи билан чиққан бўлсалар-да, ҳануз мақсад-ният амалга ошмаяпти.

Ҳолбуки, Кавказорти ва Болтиқбўйи республикаларида аллақачон шахматни мактаб дастурига киритишган. Қолаверса, дунёнинг бир қанча мамлакатларида шахмат мактабларда болаларга фан сифатида ўргатилади. Агар бизда ҳам факултатив машғулот сифатида бўлса ҳам шахматни мактаб ўқув дастурига киритилса, фойдадан ҳоли бўлмасди.

Гап шундаки, шахмат ақлни чархлаш, фикр ва ижодий тафаккурни ўстириш, бола фантазиясини бойитиш билан бирга бўш вақтни бекор ўтказмасликка имкон беради. Ҳар хил йўлларга чалғийдиган бемаза хатти-ҳаракатларга берилиб кетишга мойил баъзи болаларни тўғри йўлга солиб қўяди, у севимли машғулотга эга бўлиб қолади.

Республика халқ таълими вазирлиги ва шунга тегишли мутасаддилар бу ҳақда бош қотириб кўрадиган вақт келди ва буни энди бизнингча кечиктириб бўлмайди.

Икром РАСУЛОВ

ГУЛ ЧЕҲРАЛАР ГУЛШАНИ

Бир гул икки, иккиси уч... гул кўпайиб гулшан бўлди. Давра соз бўлса, сўзу суҳбат, тарона кўнгилларга туташса, мухлису муаллиф ортади. «Гулчеҳралар» газетасининг 2-сони саҳифалари ҳам ана шундай кенг тортиб бораётган даврани эслатади.

«Кенжаботирлар не дейди?» — Ойдин Ҳожиеванинг биринчи саҳифада эълон қилинган шу сарлавҳали мақоласида келажагимиз — жажжи болажонларнинг камоли истагида билдирилган янги таклифларга сиз ҳам хайрихоҳ бўласиз. «Шаҳзод» эстрада гуруҳи ҳақида самимий ва айни сиз қизиққан ҳикояларни ундан-бундан эмас, нақ «Шаҳзод» гуруҳининг келинойиси»дан эшитишни истасангиз, 2-саҳифага ўтасиз, унда Саидахон билан журналист Зулфия Мўминова суҳбатлашади. Навоий асарларида «жон» сўзининг маъноларига аталган мутолаа ҳам сизни бир жон ичра минг жон гулшанига чорлайди. «Масъуд дамлар» суврати 1 март — баҳор куйчиси Зулфияхоним таваллуд кунига аталган: шоирани шогирдлари даврасида кўриб нигоҳингизда беихтиёр Зулфияхоним хотираси жонланади. Аёллар ҳам эр йигитлар ила кураш тушадиларми, эл ичида, элат ичида? Умид Сатторовнинг «Қирқ кокилли полвон» воқеий ҳикоясида бунинг ажойиб жавобини ўқийсиз. Шунингдек, газета саҳифаларида «Келин қиз эмас, аммо...», «Китбаликқа бунақа ҳалкум қаёқдан келган?», «Мактаб ҳаётига бир назар», «Ўшанда талаба эдик» ва бошқа қизиқарли материаллар, Шарқ тақвими башоратларигача ўқишингиз мумкин. Демак сўзу суҳбат, суратларнинг завқу маънолари кўнглингизга мунтазир, нигоҳингиз орзусида.

ДИЛОРОМ

УЙЛАНИШ ВА ЯНА УЙЛАНИШ...

КИМ РОЗИ?

Ҳурматли таҳририят!

Ушбу мулоҳазаларим бир қарашда маиший, кўпроқ «Оила ва жамият» газетасида ёритиладиган мавзуларга доирдай. Лекин оила ва никоҳ муносабатлари миллат аъзоларининг кўпайиши, оиланинг янги маънавият асосида тикланиши ҳаммамизга дахлдор экан, мулоҳазаларимнинг мавзуси миллийдир – ижтимоийдир деб ўйлайман. Фикрлар турличалиги табиий, муҳими – соғломлик. Аслида мен ҳеч ким билан баҳс қилмоқчи эмасман. (Мен фикр юритаётган мавзуда, айниқса аёллар билан баҳслашиб бўлмайди. Шунинг учунми, исмимни айтиб ўтиришни маъқул кўрмадим. Менинг учун асосийси – мулоҳазаларим. (Акс ҳолда муаммо қолиб муаллифнинг шахсига қизиқибшўнғиб кетишади). Хуллас, вақтларини аямай шундай бир ўқисалар бас,— ҳар ҳолда, ёзганларим бунга арзийди деб ўйлайман.

Ҳурмат билан муаллиф

Ҳозирги аёлларимизнинг яширин (шаръий) никоҳга нисбатан муносабатлари, фикр-мулоҳазалари билан матбуотимиз саҳифаларида танишар эканман, кўпинча бир нарса хусусида ўйлаб қоламан: улар эркаклардан кўп хотинлиликнинг аввалги шаръий қонун-қоидаси тўла бажарилишини талаб қилгани ҳолда, асосан бу қоиданинг бир жиҳатига қаттиқ эътибор қаратадилар — олдинги аёлининг розилигини олиши керак, аввалги замонларда шундай бўлган, дейдилар, Бироқ аввалги замон эркакларига бугунги эркакларни муқояса қилаётганда ўтмиш аёлларига ўзларини ҳам муқояса қилиб, бироз ўйлаб кўришни унутгандайлар. Чунки шунда бу «талаб»нинг моҳияти шариатга бўйсуниш, шариат розилиги эмас, аслида шариат воситасида у фақат қаршиликдан, ўринли-ўринсиз тўсиқдан иборатлиги аввало аёлларимизнинг ўзига равшан бўларди. Ўтмишда аёллар ҳар ҳолда ўзига ва эрига тўғри, оқилона қараб, шариатни ҳам ҳурмат қилиб, сўралса-розилик берган, оилани сақлаб қолган. Дарров учта-тўртта болани етаклаб кетавермаган ёки эрини норизо қилиб қозима-қози шикоят ташиб юрмаган. Эркак ҳам ҳамма хотинига ўрни, имконияти билан қараган. Энди ҳар бир аёл ўзига-ўзи савол бериб кўрсин-чи, ҳозирги қайси бир аёл бу маънода розилик беришга тайёр экан?! (Эрининг мол-мулки ошиб-тошиб ётган бўлса ҳам. Баъзи оиласи ночор шароитда яшаётган аёллар «бой бўлса эди, мен рози бўлардим» дейиши мумкин, лекин чиндан ҳам эри мабодо бойиб кетса, бу аёлнинг фикри, албатта ўзгаради!).

Тан олиш керак, замонамиз аёлларида бундай маънавий тайёргарлик йўқ (фақат мингдан бири топилиши мумкин холос). Ҳаёт, тақдир иши эса мураккаб, у банданинг йўриғига бўйсунмайди ва банда нима қилмасин, барибир тақдир ҳукмини ўтказади, ўз йўриғини топаверади – яширин шаръий никоҳми, бошқами... Ҳар бир эркак ўз аёлининг табиати, феъл-атворини яхши билади (ҳозирги аёллардан) ризолик сўралса оқибати нима бўлишига унинг ақли етади, яъни ахийри, у бошқага яширин ҳам уйланолмайди – тамом. Фикримча, шунинг учун айтишмайди, сўрашмайди. Ислом қоидаларини тушунмаётган, амал қилмаётган аслида эркаклар эмас, аёлларимиздир деб ўйлайман. Афсуски, бундан кўпинча эса ахлоқсизлик, маънавий бузилишлар, фарзандлар тарбиясизлиги, қаровсизлиги, аёлнинг ёлғизланиб, ҳимоясиз қолиши, беникоҳ туғилган болаларнинг кўпайиши, тарбиясиз қолган болаларнинг турли йўлларга кириб кетиши каби салбий оқибатлар юзага келади, келаяпти. Айни пайтда баъзи эркаклар ҳам бу маънода ҳаёт тарзининг енгил, масъулиятсиз йўлларига кўникиб, ўрганиб кетаётгандай, ҳатто шуни маъқул кўраётгандай.

Келинг, энди шу ўринда яна бир ҳаётий фактга диққат қилайлик: масалага реал ёндашилса, дейлик, республикамизда аёллар эркакларга нисбатан неча фоиз кўп? 3 – 4 фоиз, (қолаверса, эркаклар аёлларга нисбатан камроқ умр кўришар экан) агар биттагинаси кўп бўлганда ҳам қайси аёл (қайси қиз) («беҳаё» деган номни олмаслик учун) шу битта ўринда қолишни истайди?! Ахир яхшими-ёмонми, шу ўринда кимдир қолиши шарт! Бу ҳисоб шуни тақозо қилади, агар эркаклар фақат биттага уйланар бўлса, албатта. Ёки қайси она қизининг ёлғиз, бефарзанд ўтишини хоҳлайди?! Ёхуд қайси ота?! (Бу 3 – 4 фоиз хотини оламдан ўтган ёки ажрашганлар учун деган ўйга бориш барибир ҳеч қандай ҳисобга ҳам, инсофга ҳам тўғри келмайди!) Ҳамма ҳам турмуш қуришга ҳақли, лекин кимларгадир шу чек тушади – 3 – 4 фоиз бу бор ҳақиқат. Бу Тангрининг иродаси, унга эса шак келтириб бўлмайди, у ҳар нарсани билиб яратади дейдилар. Шу билан бирга, кўриниб турибдики, ҳамма эркакка иккита уйланиш имкон эмас, ва ҳаммаси ҳам бунга ҳаракат қилавермайди. Хуллас, тақдир... Демак тақдир ишига аралашиб жар солиш фақат зарар тарафга юради холос. Чунки «менинг ҳаётим» ниқобида бировнинг ҳаётига хўжайинлик қилишга интилиш бефойда.

Мен яна бир нарса устида тўхталишни истардим. Илгари «ўзбек бойиса, хотин олади» дердилар. Бундан, демак, эркак бойигандан кейин яна уйланишни хоҳлаб қолади деган хулоса чиқади. (Аслида-ку, «оламан» дегани, бойимаса ҳам, олаверишини ҳаётда кўриб юрибсиз). Менимча, бу ҳақда бошқачароқ – реал хулоса чиқариш керак. Эр киши яхши яшаш учун (эҳтимол, яна ҳалол уйланиш учун) бойишга интилади. Агар унда шу каби истаклар бўлмаганда эди, бой бўлишга ҳаракат қилмасди, одмироқ-ўртача шароитда битта аёл билан ўтаверарди. Аёллар ва фарзандларининг эҳтиёжларига масъуллик ҳисси эркакда олдиндан бор, ўйлайди, шунинг учун у аввал бойиш тараддудини қилади. Ҳамма ҳам (аёл ҳам) кўнглидагидай умр кечиришни истайди, лекин бу истак иймон қоидаларига зид бўлса, у фақат истаклигича қолгани маъқул. Акс ҳолда эр учун ҳам, аёл учун ҳам, бир сўз билан айтганда, гуноҳ...

Мен ишқ, севги, ҳавас сўзларини тилга олмадим. Зеро, бировнинг кўнгли қўлингдаги китоб эмас, ўқиб бўлавермайди. Ҳар кимнинг кўнгли ўзига ҳавола, ўзига аён. Бироқ, севадими – йўқми, ҳамма учун шариат – бир! У ҳамма ўқийдиган китоб!

Чиндан ҳам юқоридаги саволларни ўзингизга бериб кўринг: Шариатга розимизсиз, уч-тўрт фоизга-чи? Унутманг, ҳамма ҳам дунёга бир марта келади ва у меҳрга лойиқ. Ҳеч бир эркакнинг ҳам, ҳеч бир аёлнинг (қизнинг) ҳам, болаларнинг ҳам қадри увол бўлмаслигини тилайман. Зеро, инсонларда бир-бирини қадрлаш имконияти бор, истаса, бунга кучи етади.

Шартли имзо қўйдим:
ШУКУРЖОН

АСЛ ДАРМОНЛАР

МЎМИЁ

Бўстонлиқ туманидаги Бурчмулло қишлоғи Чотқол тоғлари этагида жойлашган хушҳаво, зилол чашмалари танга сиҳат, дилга тетиклик берувчи тиниқ табиатли манзилдир. Писком, Чотқол тоғлари ва Чорвоқ сув омбори ҳавзасида жойлашгани учунми, қишлоқ гўё кумуш тоғлар билан қучоқлашиб тургандек кўринади. Ана шу сўлим гўшада халқ табобатига ёшлигидан меҳр қўйган ва ўзининг холис хизмати билан эл эътиборини топган Олим ота Ҳайитбоев яшайди. Бу тиниб-тинчимас ажойиб инсон ақлини танибдики, тоғу-тошларни кезади. Табиат инъом этган шифобахш дори-дармонларни излайди. Олим отанинг қадами етмаган осмонўпар тоғлар бўлмаса керак. 35 ёшли ҳаким ҳамон инсон саломатлиги учун ноёб шифобахш малҳам — мўмиёни излаш завқида яшайди. Унинг бобоси Юнус отанинг бутун умри тоғ чўққиларига туташ ўтган, мўмиёга меҳр ота мерос.

— Болалик чоғимда бобом билан тоғ сайрлаб юрар эдик, — хотирлайди Олим ота, — яраланган бир кийикка дуч келиб қолдик. Кийик тоғдан томиб турган суюқ нарсани ялаб турарди. Орадан уч кун ўтгач, яна ўнгурга борганимизда ўша кийикнинг ўтлаб юрганини кўрдик. Шунда унинг дардига мўмиё малҳам бўлганини бобом тушунтириб берди. Мўмиё тоғлар бағрида чиқиб бўлмас ўнгурларда бўлишини ҳам англаб олдим. Шу-шу бўлдики, ҳамон тоғлардан мўмиё излайман. Уруш йиллари ҳаёт-мамот жанггоҳларида бўлдим. Кўп яраландим, уйимга иккинчи гуруҳ ногирони бўлиб қайтдим. Дардимга шифони мўмиёдан топдим. Навқирон йигитлардек бўлиб ҳаётга қайтдим. Мўмиё узоқ даврлардан буён шарқ табобатида ноёб шифобахш малҳам сифатида фойдаланиб келинади. Мўмиё синган ва чиққан суякларга қайта жон ато этади»...

Ҳакимнинг сўзлари ҳақ. Бир воқеани кўп эслайман. 1966 йилнинг ёз ойларида ўқувчи ёшлар билан тоғ саёҳатига отландик. Умрида баланд тоғларни ва ундаги харсанг тошларни кўрмаган болалардан иккови ҳеч кимга билдирмай қум тошлар ичидан юриб тоққа чиқмоқчи бўладилар. Тоғ этагига борганда кутилмаганда бир харсанг тош қулаб болалардан бирининг ҳар иккала оёғини қаттиқ шикастлайди. Уни дарҳол туман марказий шифохонасига олиб боришганда суяклар бутунлай майда-майда бўлиб кетганлиги, қайта тиклаш мумкин эмаслиги, фақат ҳар иккала оёқни кесиб ташлаш билангина бола ҳаётини сақлаб қолиш мумкинлиги маълум бўлди. Оғир ўйга толдик. Шунда бир киши тумандаги Сойлиқ қишлоғида зўр табиб борлигини ва унга зудлик билан болани олиб боришимизни маслаҳат қилди, бордик. 50-60лардан ошган табиб Муҳаммадкарим ота болани кўздан кечириб, икки ой муҳлатда бола оёққа туриб кетишини айтди. Биз рози бўлдик. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, икки ойдан кейин ўша бола майдонда болалар билан футбол ўйнайдиган бўлди.

Асл табиатшунос ҳаким Муҳаммадкарим отанинг касбини унинг ўғли Ботиржон давом эттирмоқда. Отахоннинг набираси Барно Муҳаммадкаримова эса беморларни тоғлардаги доривор ўсимликлар билан шифолашга анча моҳир, бир сўз билан айтганда, боболар мероси авлодлар касб-ҳунари бўлиб қолмоқда.

Табиатда не-не мўъжизалар кўп, уларни жон озиғи каби асрабавайлайлик.

Рўзмат ДАМИНОВ

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 00136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 126.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Холида ИСЛОМОВА
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 20.00
Босишга топширилди 20.00

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Холли НОРБОЙ